

AVOVANKILASSA OLEVIENTEN JA HEIDÄN LASTENSA VÄLISEN VUOROVAIKUTUSSUHTTEEN VAHVISTAMINEN

Stoor Johanna
Sulasalmi Miia

Opinnäytetyö
Sosiaaliata
Sosionomi AMK

2022

Sosiaalialan koulutus
Sosionomi (AMK)

Tekijät	Johanna Stoor, Miia Sulasalmi	Vuosi	2022
Ohjaajat	Martti Ainonen, Matti Virtasalo		
Toimeksiantaja	Ylitornion avovankila		
Työn nimi	Avovankilassa olevien isien ja heidän lasten välisen vuorovaikutussuhteen vahvistaminen		
Sivu- ja liitesivumäärä	49 + 4		

Opinnäytetyömme toteutimme kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimusmenetelmänä. Tutkimusmenetelmänä käytimme observointia eli havainnointia. Aiheenamme ja tavoitteenamme oli avovankilassa olevien isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen tunnetaitojen avulla. Opinnäytetyömme aiheen koimme tärkeäksi, koska vankilassa olevilla isillä on heikommät mahdollisuudet vahvistaa suhdettaan lapsiinsa, kuin äideillä. Tutkimusaineistona teoreettisessa osuudessa käytimme tietolähteitä tunnetaidoista, erilaisista tunnetaitomenetelmistä, sosiaalisesta kompetenssista, vuorovaikutuksesta, vankeudesta- ja vanhemmuudesta sekä isyyden merkityksestä

Suunnittelimme starttipäivän Ylitornion avovankilassa oleville isille, jotka halusivat vapaaehtoisesti osallistua opinnäytetyömme toteutukseen, jolloin perehdytimme isejä toiminnalliseen päivään. Havainnoimme toiminnallisessa päivässä sivusta seuraten eli ei- osallisina, tehden muistiinpanoja havainnointimatriisille, jonka olimme tehneet meidän käyttöömmek sopivaksi.

Toiminnalliseen päivään osallistui kaksi isää kouluikäisten lastensa kanssa. Tutkimusongelmia aiheutti se, että isät ja lapset eivät oikein innostuneet tekemään nimenomaan tunnemenetelmiin perustuvia tehtäviä, vaan viettivät aikaa mieluummin pelaten muita pelejä, joita tarjosimme ajanvietteeksi.

Havaintomme mukaan isät ja lapset hyötyivät toiminnallisesta päivästä, sillä kaikilla osallistujilla vaikutti olevan mukavaa ja palaute heiltä oli positiivista. Tutkimuksen tuloksissa sekä opinnäytetyön johtopäätöksenä päädyimme siihen, että yhdessä vietetty aika mahdollistaa sen, että isän ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde voi vahvistua. Toiminnallinen tekeminen sai isät ja lapset vuorovaikutamaan keskenään, joka toi esille heidän tunnetaitojaan sanallisesti sekä ilmein ja elein.

Avainsanat isyys, vuorovaikutus, tunnetaidot, sosiaalinen kompetenssi, avovankila

Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Johanna Stoor, Miia Sulasalmi	Year	2022
Supervisor	Martti Ainonen, Matti Virtasalo		
Commissioned by	Ylitornion avovankila		
Subject of thesis	Strengthening the interaction relationship between fathers in open prisons and their children		
Number of pages	49 + 4		

Our thesis was made as a qualitative research and our method was observation. Our thesis is about fathers who are imprisoned, in open prison, and improving their emotional skills through interaction with their children. Fathers who are imprisoned have weaker chances to improve their relationship to their children than mothers. Theoretical researches that we used in our thesis are about emotional skills and different kind of emotional skill methods, social competence, interaction, parenting, fatherhood and imprisonment.

We planned a Start Day to Ylitornio open prison prisoners, who are fathers. Start Day was voluntary. Start Day we orientated fathers to Activity Day. We observed and not participated on Activity Day. We made notes on a observation board, that we had made to be useful to us.

To Action Day, we had two participating fathers with their children. We had research problems due to lack of interest on emotional method assignments. Fathers and their children played other games, that we had provided to pass the time. According to our observations fathers and their children gained benefits from the Action Day because participating people were having fun and we got positive feedback from them.

In our thesis we come to a result that spending time, makes it possible to improve fathers and their children's interaction. Activities made fathers and their children to interact with each other. This brought up their emotional skills verbally and with facial expressions and gestures.

Key words: fatherhood, interaction, emotion skills, social competence, open prison

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	ISYYYS JA VUOROVAIKUTUS	8
2.1	Isän ja lapsen välinen vuorovaikutus	8
2.2	Isyys ja vankeus	9
2.3	Isyyden merkitys	13
3	SOSIOEMOTIONAALISET TAIDOT JA MENETELMÄT	16
3.1	Tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen	16
3.2	Sosiaalinen kompetenssi	19
3.3	Tunnetaitomenetelmät ja niiden opettelu	22
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	25
4.1	Tutkimuskysymys, tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu.....	25
4.2	Tutkimuksen toteutus.....	26
4.3	Tutkimuseettinen näkökulma	27
5	OPINNÄYTETYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS.....	31
5.1	Suunnitelma.....	31
5.2	Yhteistyökumppanit	32
5.3	Starttipäivän toteutuminen	34
5.4	Toiminnallisen päivän toteutuminen.....	36
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	39
6.1	Vanki-isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutussuhteen vahvistaminen	39
6.2	Toteutuksen ja tulosten arviointia	41
6.3	Analyysi ja palaute	44
7	POHDINTA.....	45
8	LÄHTEET	47

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Vangin perheen polku (Ensi- ja turvakotienliitto 2021).....	11
Kuvio 2. Sosioemotionaalinen toimijuus (mukaillen Miller.J. 2021 mukaan)	19
Kuvio 3. Sosiaalisen kompetenssin portaat (mukaillen Jääskinen A-M & Pellicioni S. 2022, 104)	21
Kuvio 4. Tunnetaidot näkyvät, tuntuvat ja kuuluvat (mukaillen Jääskinen A-M. & Pellicioni S. 2022, 10)	24
Kuvio 5. Havaitsemamme tunteet värianalyysinä (mukaillen Gudsson 2015 esityksen mukaan).....	40

ALKUSANAT

Haluamme kiittää Ylitornion avovankilan vankeja, heidän lapsiaan ja avovankilan henkilökuntaa hyvästä yhteistyöstä ja siitä, että olitte osallisina toteuttamassa opinnäytetyön suunnitelmaamme. Kiitämme myös Oulun Seurakuntaa, Kari Rekilää ja Taavi Aaltoa sujuvasta yhteistyöstä kanssamme.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme tavoite ja tarkoitus oli toiminnallisoin keinoin vahvistaa vanki-isien vuorovaikutussuhdetta lapsiinsa tunnetaitoja apuna käyttäen sekä heidän vuorovaikutussuhteen vahvistamisen tutkiminen. Tutkimustietoa isien ja lasten välisestä vuorovaikutussuhteesta on hyvin vähän saatavilla. Yhteiskunnallisella tasolla isien ja lasten välinen suhde on tärkeä, jotta vanki-isät integroituisivat vapaututtuaan paremmin yhteiskuntaan ja takaisin perheen arkeen. Opinnäytetyön toteutus ja teoria osuudessa keskityimme tunnetaitojen osa-alueista tunteiden sanoittamiseen ja nimeämiseen. Tunnetaitojen tulkitseminen ja ilmaiseminen ovat osa sosiaalista kompetenssia. Tavoitteenamme oli, että vapautuvat isät ja lapset käyttäisivät toiminnallisessa päivässä tarjottuja tunnetaidollisia keinoja vuorovaikutuksessaan jatkossakin. Mahdollisuuksien mukaan heidän tapaamisillaan sekä isien vapautuessa omassa arjessaan. Halusimme antaa keinoja siihen, miten tunteita voi menetelmien avulla tuoda esiin, säädellä ja käsitellä.

Tutkimismenetelmänä käytimme havainnointia eli observointia. Havainnoinnin tueksi pyysimme kirjallisen palautteen itseiltä ja lapsilta toiminnallisen päivän päätteeksi yhteiselle isolle kartongille. Opinnäytetyömme teoreettisessa osuudessa käsittelemme vuorovaikutusta, tunnetaitoja, isyyden merkitystä sekä vankeutta ja vanhemmuutta. Lisäksi kerromme Ylitornion avovankilasta ja Oulun Seurakunnasta, joiden kanssa yhteistyössä toteutimme opinnäytetyön suunnittelua ja toiminnalliset osuudet.

Tutkimuksemme tuloksista selviää, että lasten ja isien välinen yhteinen aika ja tekeminen ovat edellytyksenä vuorovaikutuksen syntymiselle sekä tunnetaitojen esille tuomiselle. Sosiaalisen kompetenssin portaat kehittyvät ihmisellä askel askeleelta ikätasoisena kehityksen myötä. Mikäli kehitykseen pääsevät vaikuttamaan erilaiset haastavat elämäntilanteet, taustat, traumat ja ihmissuhteet, voi ihminen jo lapsuudessaan kokea, ettei hänen tunne-elämällään ole merkitystä. Tämä voi aiheuttaa tunnelukkoja ja heikentää jo opittuja tunnetaitoja.

2 ISYYYS JA VUOROVAIKUTUS

2.1 Isän ja lapsen välinen vuorovaikutus

Ihmissuhteissa vuorovaikutukseksi voidaan sanoa sellaista vuorovaikutusta, joka on toistuvaa ja keskustelu on molemmin puolista, sekä osapuolilla on toisia kohtaan odotuksia vuorovaikutuksen suhteen. Minäkäsitys säätelee sosiaalista vuorovaikutusta. Jokaisen omat tavoitteet ohjaavat vuorovaikutus tilanteessa niin, että he saavat toisen toimimaan tavalla, jolla itse haluaa hänen toimivan. Tällaiset tilanteet ovat tietoisia, mutta he voivat tehdä sitä siksi, etteivät tiedostaa omaa tarvetta tulla hyväksytyksi ja arvostetuksi. Tällaista tarvetta ilmenee erityisesti läheisissä ihmissuhteissa, kuten perheenjäsenten välillä, erityisesti on huomattu tällaisten tilanteiden tulevan esille lapsen ja vanhemman välillä. (Laine & Aho 2005,140.)

On arvioitu, että lapsen ja vanhemman välinen varhainen kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen kykyihin muodostaa ihmissuhteita. Kun vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on myönteistä ja turvallista, lapsi kokee olevansa rakastettu ja arvostettu, sekä, lapsi oppii suhtautumaan muihin ihmisiin luottavaisesti ja osaa ottaa muut ihmisen huomioon paremmin. Toisinkuin, jos lapsen ja vanhemman välinen suhde ja vuorovaikutus on negatiivista, lapsi kokee olevansa arvoton ja hän on epävarma itsestään, sekä tällöin lapsi suhtautuu varovaisesti myös muihin ihmisiin. (Laine & Aho 2005, 167 on todennut viitaten Ks.Burges ym. 1999; Cassidy & Berlin 1999; Dunn 2004, 126–127; Laible & Thompson 2000.)

Hyväksyvä ja kehittävä vuorovaikutus on esimerkiksi rohkaisevaa, kannustavaa, tukevaa ja kuuntelevaa vuorovaikutusta. Vuorovaikutus voi olla muutkin, kuin puhuttuja asioita, esimerkiksi elekielellä voi olla vuorovaikutuksessa toisen kanssa erilaisissa tilanteissa. (Suomen mielenterveys ry 2022.)

Varhainen vuorovaikutus on monenlaista vanhemman ja lapsen välistä tekemistä, kokemista ja olemista lapsen syntymästä alkaen. Tänä päivänä tiedetään, että vanhempien ja lapsen välinen vuorovaikutus on erittäin tärkeää. Vanhemman ollessa herkkä lapsensa viesteille, hän myös tulkitsee niitä lapsen tarpeiden kannalta oikein sekä vastaa niihin johdonmukaisesti. Tällöin lapselle rakentuu mielikuva siitä, että hän on hyvä, hänen tarpeensa ovat tärkeitä, hänestä on iloa

ja maailma on hyvä paikka. Kun lapsella on perusturvallisuuden ja luottamuksen kokemus, niin se heijastuu myös lapsen myöhempiinkin ihmissuhteisiin. Se luo pohjaa hyvälle itsetunnolle ja minäkuvalle sekä kehittää empatiakykyä. Riittävän hyvään varhaiseen vuorovaikutukseen vaikuttavat pysyvät ihmissuhteet ja tavallinen lapsiperheen arki. Toistuvat ja tutut rutiinit huolehtivat lapsen perustarpeiden toteutumisesta, sekä jaetut kokemukset, osoitetut ja jaetut tunteet, opetellaan yhdessä elämistä ja ollaan vuorovaikutuksessa. Lapselle on tärkeää saada aikaa vanhemmalta ja tunne siitä, että vanhempi nauttii ja iloitsee hänen kanssaan olemisesta. Tärkeintä on olla yhdessä ja jakaa erilaisia kokemuksia. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021a.)

Vuorovaikutuksen ja lapsi - isä suhteen kannalta olisi erittäin tärkeää, että isät voisivat tavata lapsiaan mahdollisimman usein ja pitää heihin muutenkin yhteyttä säännöllisesti, niin että he voivat keskustella keskenään. Vuorovaikutustaidot kehittyvät ja pysyvät yllä, kun voi keskustella ja mahdollisesti nähdä myös säännöllisesti. Miljööllä, jossa keskustelua käydään ja sillä, että onko samassa tilassa muita ihmisiä, on suuri merkitys sille, miten vapaasti vuorovaikutus sujuu. Vaikka puheenaiheiden taso pysyisikin pinnallisena, vastavuoroinen vuorovaikutus yhdistää ja luo mahdollisuuksia isä-lapsisuhteen syvemmälle syntymiselle. Lapsi voi lukea isän tunteita myös pelkistä ilmeistä ja eleistä. Ilmeet ja eleet ovat hyvin tärkeä osa vuorovaikutusta, sillä mikäli toinen vuorovaikuttaja on kykenemätön puhumaan, vaikka jonkin erityisyyden vuoksi, vuorovaikutus voi onnistua hyvin myös ilmein ja elein.

2.2 Isyys ja vankeus

Enroos Rosin kirjoittaa väitöstutkimuksessaan, vankila, vanhemmuus ja lapsi tarkastellaan, vankilassa olevien perhesuhteita- ja vanhemmuutta ja niistä neuvottelua, kun äiti on vankilassa lapsensa kanssa. Väitöstutkimuksen luettuamme havaitsimme, että aiheesta isä- lapset, löytyi yleisellä tasolla asiaa, joka liittyy van- kien perhesuhteisiin ja vanhemmuuteen, mutta ei aiheeseen, joka meillä on opin- näytetyössämme. Enroos Rosin mainitsee väitöstutkimuksessaan, myös, että mi- käli lapsella on riittävä perusturva, niin hän kykenee tutkimaan ympäristöään. Ym- päristön valloittaminen sisältää leikkimisen, luomisen- ja oppimisen taidot. Perus-

turvan tunne opettaa myös hakemaan ja vastaanottamaan hoivaa sekä tukea tarvittaessa. Mikäli lapsen tarpeet laiminlyödään toistuvasti, on lapsen haastavaa oppia luottamaan mihinkään. Pysyvän ja pitkäkestoisen tunnesuhteen luominen lasta pääsääntöisesti hoitaviin aikuisiin, on lapsen kehitykselle hyvin tärkeää. Kiintymyssuhde on tunneside, joka muotoutuu ja vahvistuu yhdessä puuhailien arjen keskellä, vuorovaikutus suhteessa. Enroos Rosin kirjoittaa väitöstudkimuksessaan, vankila, vanhemmuus ja lapsi tarkastellaan, vankilassa olevien perhesuhteita- ja vanhemmuutta ja niistä neuvottelua, kun äiti on vankilassa lapsensa kanssa. (Enroos 2015.)

Vankilassa isyyden hoitaminen ja ylläpitäminen voi olla vaikeaa. Vankilassa olevan vanhemman puuttuminen lapsen arkiseen elämään on haastavaa. Suomessa lainsäädäntö tuo kuitenkin turvaa sille, että lapsella on oikeus kumpaankin vanhempaan. Vankeuslaissa painotetaan, että vangin ja läheisen pitäisi saada pitää yllä suhdettaan. Vankeuslain normaaliusperiaate mukaan vangille tulisi järjestää vankeudessa yhteiskuntaa vastaavat elinolot mahdollisuuksien mukaan. Perhe on vangille yksi tärkeimmistä voimavaroista, joten vangilla on oikeus tavata läheisiään, sekä perhettään ja pitää heihin yhteyttä. Perhettä ja vankia voidaan tukea vankeus aikana tiiviillä yhteistyöllä, jossa yhteistyötä tekee vankila ja siviiliviranomaiset. Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että vankilan työntekijä ja siviilissä oleva viranomainen pitävät tiivistä yhteyttä ja siviilissä oleva työntekijä voi toimia esimerkiksi koolle kutsujana perhettä koskeviin verkosto palaverihin, joissa käsitellään yhdessä koko perhettä koskevaa tuen tarvetta. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2019.)

Ensi- ja turvakotien liiton sivuilla on hyvin selkeästi kerrottu vangin perheen polusta (Kuvio 1), jossa käydään läpi viisivaiheinen rikosprosessi, niin vangin, hänen perheensä, lapsensa ja heidän työntekijöidensä kannalta. Vangin perheen polku on luotu työvälineeksi ja sen avulla on helpompi käydä läpi lapsen kokemuksia vanhemman vankeudesta. Ensi- ja turvakotiliitto on tehnyt tästä työvälineestä myös selkeän kuvallisen esityksen. (Ensi- ja turvakotienliitto 2021.)

Kuvio 1. Vangin perheen polku (Ensi- ja turvakotienliitto 2021)

On tärkeää kertoa lapselle ikätaso huomioiden, miksi isä on vankilassa. On tutkittu, että lapsi voi paremmin, kun voi säilyttää välit kumpaankin vanhempaan, huolimatta siitä, että isä on vankilassa. On täysin mahdollista jakaa vanhemmuus tällaisessakin tilanteessa. Lapsen ja isän välistä yhteydenpitoa täytyy auttaa, sekin tukee lapsen ja isän hyvinvointia, sekä mahdollisesti koko perheen. Jos lapsi ei kuitenkaan halua olla vankilassa olevaan isään yhteydessä, ei häntä voi pakottaa. Lapsella täytyy olla mahdollisuus pitää yhteyttä isäänsä joko kirjeitse, normaaliin tapaan soittamalla tai videopuhelulla. Lapsi voi kokea jonkin edellä mainituista paremmaksi tavaksi, kuin isänsä tapaamisen vankilassa. Tapaamisen lisäksi lapselle täytyy mahdollistaa edellä mainitut tavat. Isänä on tärkeää pitää säännöllisesti yhteyttä lapseen ja muistaa mitä on lapselleen luvannut, esimerkiksi milloin soittaa seuraavan kerran. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021.)

Vankeuslain 4 luvussa 10 § vangin lapsen sijoittaminen vankilaan sanotaan, *“Vangin lapsen sijoittamisesta vankilaan ja hoidon järjestämisestä säädetään lastensuojelulaissa”*. Jsta päästään lastensuojelulakiin lukuun 3, 13 a § *“Päätöksen lapsen sijoittamisesta vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhempansa luo vankilan perheosastolle tekee 13 §:n mukaan*

määräytyvä viranhaltija Rikosseuraamuslaitosta kuultuaan. Päätöksen 37 §:n 3 momentin mukaisesta lapsen sijoittamisesta tekee 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä Rikosseuraamuslaitosta kuultuaan “. (Vankeuslaki 23.9.2005/767, 2005.)

Lastensuojelulain 4 luku 20§ Lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen sanotaan: ”Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. ”Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 434/2003 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 2010.)

Suomalainen isäkuva on ollut muuttuva jo joitakin vuosia. Kehityksestä huolimatta isät voivat edelleen kokea epäarvoisuutta ja epäreilua kohtelua esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja muissa lapsiperhepalveluissa. Näihin haasteisiin on haluttu tarttua työstämällä asioita Isän näköinen -hankkeella. Hankkeessa huomioitiin erilaisia, eri taustoilla olevia isejä kahden vuoden ajan. Kyseinen hanke poiki muun muassa Isätyökirjan, josta poimimme teemaamme sopivan otteen blogista, joka oli aiemmin julkaistu Isän näköinen hankkeen sivuilla:

”Vankilassa ollessa ei halunnut altistaa lasta vankilaympäristölle. Lapselle sellainen ajatusmaailma voi näyttäytyä hylkäämiskokemuksena. Postikortinkaan lähettäminen voi antaa viestin, että muistaa lastaan.” Apu tuntui aluksi turhalta. Jarmo oli aikonut monta kertaa lopettaa rikollisen elämänsä, mutta kaikki yritykset olivat epäonnistuneet. Eräällä kerralla hän meni vankilassa tapaamaan vankilan psykologia, jonka luona hän aluksi omien sanojensa mukaan ”nauroi takaraivolleen”. ”Paatunut vanki ei monesti jaksa noista innostua, olin taas kynninen, menin

vain vaihtelun vuoksi sinne katsomaan, mitä siellä sillä kertaa olisi. Kuitenkin siinä tapaamisessa aloin hieman ymmärtää asioita. Suurimmalla osalla vankilan itsestä on halu muuttaa lastensa elämää paremmaksi. Mutta siinä unohtaa oman hyvinvointinsa. Aloin ymmärtää, että jos oma hyvinvointi on kunnossa, niin vasta sen jälkeen voi olla hyvä vanhempi lapsille.” (Katajisto, Laitinen, Lappeteläinen & Pitkänen 2020, 41, Isän näköinen hankkeen blogin mukaan 2020.)

2.3 Isyyden merkitys

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta pykälä kahdessa sanotaan, että tapaamisoikeus on tarkoitettu siksi, että lapsella olisi turva luoda ja säilyttää myönteinen sekä läheinen suhde siihen vanhempaan, jonka luona ei asu. Siihen kuuluu ajoittaiset tapaamiset vanhemman luona tai muussa sovituksessa paikassa tai pitää yhteyttä tähän muulla tavoin. Laki sanoo, että molempien vanhempien tulee myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhempien on vältettävä aiheuttamasta haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.2.2019/190, 2019.)

Janne Raninen entinen elinkautisvanki on kirjoittanut kirjan isänä vankilassa. Hän on omistanut kirjan omalle tyttärelleen ja hänen isoveljelleen. Kirjoittaja Janne Raninen toteaa alkusanoissa, *“vankila ei vie pois isyyttä ja vanhemmuutta. Toki vanhemmuuden hoitaminen vankilasta käsin on haastavampaa kuin vapaudessa, mutta ei vähempiarvoista.”* (Raninen 2013, 6–7.) Nämä sanat kertovat kaiken oleellisen siitä, että isän merkitys lapsen elämässä on suuri huolimatta vankeudesta. Lapsella on kuitenkin lähtökohtaisesti oikeus nähdä isää ja olla hänen kanssaan tekemisissä, vaikka isä suorittaisi vankeustuomiota. YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa on mainittu, että lapsella on oikeus nähdä omaa vanhempaansa, jos se on lapselle hyväksi.

Janne Ranisen sanoja kirjasta isänä vankilassa, *“Kirjan pääaiheena on ollut, mikälainen vaikutus isän vankeudella on lapseen ja miten minimoida ja ehkäistä haitat. Olen kertonut oman tarinani, miten perhesuhteita on mahdollista ylläpitää sisällään perhesuhteiden ylläpitoon liittyen. Nämä aiheet nivoutuvat kovasti toisiinsa. Vankeusrangaistuksen yksi tärkeä osa on kuntoutus, johon sisältyy perhesuhteiden ylläpitäminen. Olen pyrkinyt osallistumaan mahdollisimman paljon*

perhetyöhön vankeuteni aikana. Valitettavasti meidän pitkäaikaisvankien kohdalla ensimmäisen kahdeksan vuoden aikana ei tapahdu mitään muuta mullistavaa kuin saatetut poistumisluvat, jotka sinänsä ovat erittäin tärkeitä perhesuhteiden kannalta. Suljetuissa vankiloissa perhesuhteiden ylläpitämiseen tarkoitettua työtä tulisi lisätä huomattavasti. Avovankilassa asiat sujuvat omalla painollaan. Avovankiloissa on lupa pitää halussaan matkapuhelimet tiettyinä aikoina. Perhetapaamiset ovat pidemmät ja poistumisluvat ovat paremmin ennakoitavissa. Niistä pääsee myös helpommin ulkopuoliseen toimintaan, mikä helpottaa perhesuhteiden ylläpitämisestä. (Raninen 2013, 131.)

Vankilassa olevalla isällä on suuret paineet, ettei suhde lapseen säily eikä isyyttä kannata jättää taka-alalle. Halu olla parempi vanhempi, voi motivoida rikoksettomaan elämään. Perheeltä, vanki-isältä ja vankilan henkilökunnalta vaatii paljon työtä isyyden mahdollistamiseksi. Vankilassa olevaa isää tulee tukea ja kannustaa isyyteen. Isän vankeustuomio voi olla pelottava ja haastava lapselle, koska siihen liittyy usein häpeää. Lapsen on saatava tukea niin läheisiltä, kuin myös ammattilaisilta, jotka työskentelevät vankilan portin molemmin puolin. Vankeuslaki määrittää, että lapsella on oikeus, muttei velvollisuutta pitää yhteyttä vankilassa olevaan vanhempaan. Tapaamisten täytyy olla lapsen edun mukaista. Ensi- ja turvakotien liitto on aloittanut vuonna 2019 hankkeen vanhempi vankilan portilla, jossa oli tavoitteena kehittää lapsiystävällisiä ja perhesuhteita tukevia toimintatapoja vankilassa oleville isille ja heidän perheilleen. Hankkeen aikana on saatu autettua noin 40 vankia ja heidän lapsiaan. Viranomaisten ja järjestöjen yhteistyö on samalla vahvistunut. On arvioitu, että Suomessa on, 8000–10 000 alaikäistä lasta ja nuorta, joiden vanhempi on vankilassa. Huolimatta pitkästä vankeustuomiosta ja siitä ettei vanhempi osallistu lapsen arkeen, on isyys mahdollista. Vanhempi vankilan portilla – hanke on tukenut kolmen vuoden aikana vankilassa olevia vanhempia ja heidän perheitään, näistä on ollut kolme neljästä miestä. Palautteiden perusteella vangit olivat saaneet hyvin tukea vanhemmuuteen. Vankilan puitteissa on yhdessä työntekijän kanssa pyritty asettamaan mahdollisimman hyvin lapsen asemaan. Perheiden yhdessäoloa on autettu useilla eri käytännön tavoilla vankilan rajatussa miljöössä. Työskentely on joidenkin kohdalla ollut mahdollista aloittaa jo silloin, kun puoliso on ollut raskeana tai yksinhuoltajaisä on ollut menossa suorittamaan tuomiotaan. Helsingin

vankilassa hanke on ollut mukana pilotoimassa vankilassa oleville isille suunnattua synnytysvalmennusta. (Suomen tietotoimisto 2019.)

Osallistuva isyys tarkoittaa sitä, että mies toteuttaa aktiivisesti omaa isyyttään. Isän aktiivinen osallistuminen mahdollistaa omannäköisen suhteen luomisen lapseen. Osallistuva isyys voidaan luokitella terveydelliseksi sisällöksi miehen elämässä, sillä aktiivinen isyys on yhteydessä miehen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen. Lapsen kasvun ja kehityksen seuraaminen on vertaansa vaille. Isyys tuo lapsen myötä paljon uusia positiivisia ulottuvuuksia, kuten itsetunnon tukemista, identiteetin vahvistumista sekä mahdollisuuden ilmaista hellyyttä ja huolenpitoa. Miesten terveyskäyttäytymisestä on voitu havaita, että miehet haluavat olla hyvänä esimerkkinä lapsilleen ja lastenlapsilleen. Miehet ovat muuttaneet elämäntapojaan siten, että he ovat lopettaneet tai vähentäneet tupakanpoltoa ja alkoholinkäyttöä. Jotkut ovat tehneet muutoksia myös ruokavalioonsa. Isyyden terveysvaikutukset ulottuvat myös lapsen kehitykseen. Isän suhde lapseen vaikuttaa kognitiiviseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Isäsuhte lapseen kehittää tunneskaalaa ja lapsi voi kokea vaikuttavansa elämäänsä. Hyvään itsetuntoon vaikuttavat toimivat tunnetaidot, joita lapsi voi turvallisesti opetella hyvässä isä-lapsisuhteessa. Isyyden historiaa on kuvattu siten, että se on lähtenyt kasvuun poissaolevasta isyydestä. Seuraava kehitysaskel on ollut perinteinen isyys, sitten avustava isyys ja nykyistä kuvataan uudeksi osallistavaksi isyydeksi. (Katajisto, Laitinen, Lappeteläinen & Pitkänen 2020, 17, 24.)

3 SOSIOEMOTIONAALISET TAIDOT JA MENETELMÄT

3.1 Tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen

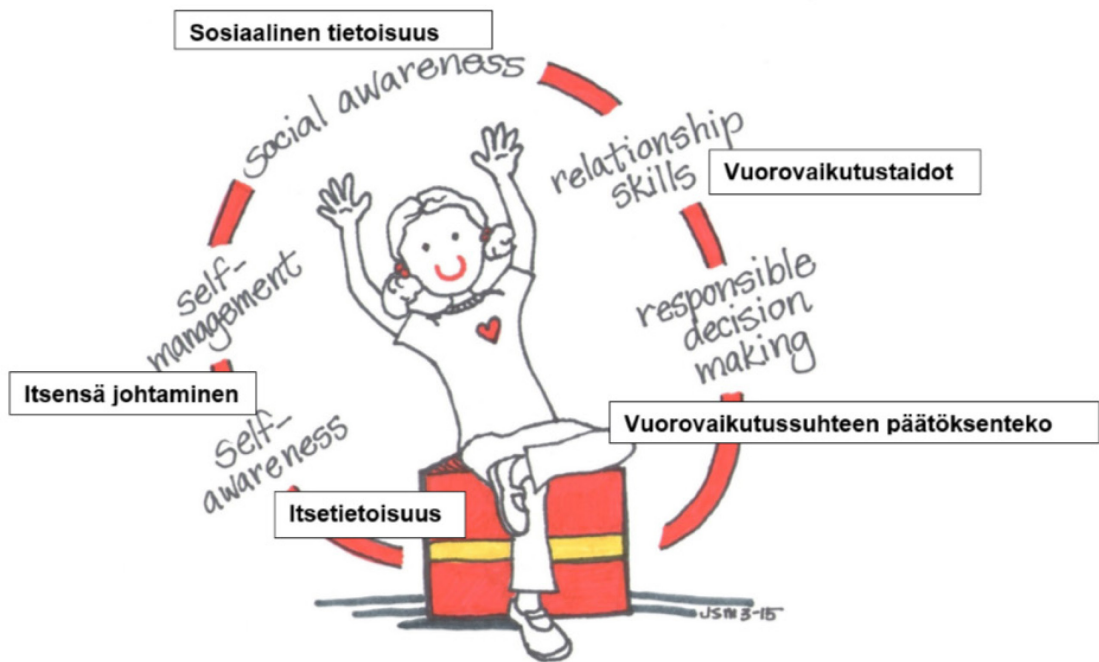
Tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen vaativat tunnetaitoja. Tunnetaitojen avulla tunteita voi säädellä, kannatella ja hallita. Jotta nämä taidot kehittyisivät, täytyy osata tunnistaa tunteita, joka opitaan niitä sanoittamalla. Tunteiden sanoittaminen ja niiden nimeäminen auttaa lasta ymmärtämään niitä sekä hän oppii myös säätelemään käyttäytymistään. Hän oppii miten erilaisia tunteita voi tuoda esiin. Kiintymysvanhemmuus tarkoittaa rakentavaa tunneilmaisua, joka vaikuttaa positiivisella tavalla vuorovaikutukseen kenen kanssa tahansa. Lapsilla on taipumusta osoittaa tunteitaan näyttävästi, kuuluvasti ja koko kehollaan. Joskus se saattaa aiheuttaa vanhemmissa turhautumista ja haastavuuden tunnetta. Tunteiden sanoittamisella tilanteista voidaan kuitenkin päästä yli. Pienimmille lapsille tunteita kannattaa sanoittaa vain lyhyesti, sillä heille usein riittää se, että aikuinen ymmärtää, hyväksyy hänen kaikki tunteensa ja kykenee olemaan tukena tunteiden kannattelussa. Tunteiden sanoittamisessa on tärkeää olla täsmällinen. Esimerkiksi "Sinua harmittaa" on lapselle epämääräinen sanoitus, kun taas "Olet surullinen", "Sinua pelottaa" tai "Sinä olet iloinen" määrittävät tunteet tarkemmin. Joskus aikuisellakin voi olla vaikeaa sanoittaa ja nimetä tunteita. Tunnesanoja voi opetella etsimällä niihin liittyviä linkkejä, jos oma tunnesanavarasto tuntuu liian suppealta. Aikuinen voi myös oppia ja kehittää itseään ilmaisemalla tunteitaan erilaisissa tilanteissa. Mikäli lapsen kanssa on aktiivinen tunteiden ilmaisemisessa, nimeämisessä ja sanoittamisessa, niin sen paremmin siinä kehittyy. Lapselle tärkeintä on tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä koetuksi, että aikuinen ymmärtää häntä. Vanhemman lapsen kohdalla on usein miten parempi kysyä suoraan hänen tunnetiloistaan, sillä kouluikäinen voi jopa ärsyntyä hänen tunteidensa sanoittamisesta. (Kiintymysvanhemmuusperheet ry 2022.) Ajatuksemme syntyvät asioista, joita uskomme itsestämme, toisista ja maailmasta. Kun tiedostamme omat ajatuksemme, voimme myös vaikuttaa niihin. Epämielilyttävästä tunteesta hyppääminen positiiviseen tunteeseen ei ole tarkoituksenmukaista, vaan se olisi tunteen kieltämistä. (Jääskinen, Pelliccioni 2022, 18.)

Tunnetaitoja voi piirtää ajatuskarttana, joka selventää eri osa-alueita. Esimerkiksi Jääskinen & Pelliccioni (2022) kuvaavat tunnetaitoja tienviittona kirjassaan Mitä

sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen, tunnetaitoja tienviittoina. Tienviitat ohjaavat valintojamme tunnehetkissä ja kertovat koemme tunteet vahvoina vai heikkoina. Tienviittojen keskiössä on kehollinen aistimus. Tienviitat kiertävät keskiötä lähtien tunnistamisesta, tiedostamisesta ja hyväksymisestä. Seuraava kyltti kertoo sietämisestä ja kannattelusta. Säättely -kyltti sisäistää ajatuksen, fokuksen, toiminnan, kehon ja toisen tuen. Samaan aikaan esiin tulevat ilmaiseminen, käsittely ja voimaantuminen. Hyvät tunnetaidot toimivat suojaavana elementtinä vastoinkäymisissä ja elämän kolhuissa. Jotta osaisi toimia muut huomioiden sosiaalisissa tilanteissa, täytyy osata ensin tunnistaa ja tiedostaa omat tunteensa sekä oppia säätelemään niitä. Tunnetaitoihin liittyvät kuusi tärkeää positiivista elementtiä. Kaikki lähtee itsetuntemuksesta, kun se on kunnossa, niin ihmisellä on terve minäkuva ja rajat, jonka puitteissa hän toimii. Yhteys itseen ja tietoisuus siitä millainen hän itse on. Ihminen kokee joustavuutta ja hyväksyntää, hän tekee omia tarpeita tyydyttäviä valintoja sekä häneltä löytyy itsemyötätuntoa. Toisena tulevat sosiaaliset taidot, jolloin ihmisellä on kyky tunnistaa ja ymmärtää toisen tunteita. Empatiakyky, vuorovaikutustaidot ja kyky rakentaa yhteyksiä auttaa ottaa huomioon erilaisuutta ja muiden tarpeet huomioon. Ristiriitojen ratkaisutaidot ovat tärkeitä. Kolmantena on ihmissuhteiden luominen ja ylläpito. Neljäntenä oppiminen ja kehitys, jota tukee myönteiset tunteet ja stressinsäätelytaito. Oman toiminnan ohjaus sinnikkyys vahvistavat oman potentiaalin vahvempaa hyödyntämistä. Viidentenä tulee terveys, sillä tunnetaidot parantavat immuunipuolustusta, hengitys syvenee, ihminen tekee omaa hyvinvointia edistäviä valintoja, ja kehon tulehdustilat vähenevät tunneilmaisun vapautumisen myötä. Riskit tunneliitännäisiin sairauksiin ja oireisiin vähenevät, esimerkiksi mielen terveyshäiriöt sekä sydänsairaudet. Kuudentena elementtinä näkyvät positiiviset lisääntymiset, kuten levollisuus, turvan kokemus, itseluottamus, myönteinen elämänasenne, rohkea itseilmaisu ja puolustaminen, elämänhallinnan tunne sekä elämän merkityksellisyyden tunne. (Jääskinen & Pelliccioni 2022, 35–37.)

Löysimme mielenkiintoisen ammattihenkilön, kun tutkimme tunnetaitoja kansainvälisellä tasolla käyttäksemme lähdetietona myös muita, kuin suomalaisia lähteitä. Jennifer Smith Millerillä on kahdenkymmenenviiden vuoden työkokemus vanhemman ja lapsen välisen sosiaalisen ja emotionaalisen vuorovaikutuksen opettajana ja konsulttina alan ammattilaisille. Hän on kirjoittanut useita kirjoja ja

ollut mukana tekemässä monia eri tutkimuksia aiheeseen liittyen Harvardin, Yalen, Rutgersin ja Chicagon Illinoisin yliopistojen tutkijoiden kanssa. Hän on tehnyt tieteellisesti hyväksytyin vertaisarviointitutkimuksen yhdessä tutkijoiden Shannon Wanlessin, joka on soveltava kehityspsykologi ja Roger Weissbergin, joka on arvostettu psykologian ja kasvatustieteen tohtori. Miller tarjoaa webinaareja ja työpajoja sekä valmentaa vanhempia sosiaalisissa ja emotionaalisissa pulmissa. Miller kertoo nettisivustollaan, että tuntiessamme toimijuutta, voimme tuntea, että roolimme ja osallistumisemme perheessä tai yhteisöissä voivat vaikuttaa elämäämme tai muiden elämään. Millerin mukaan läsnäololla on vaikutusta ja sosiaaliset rakenteet, perhe- tai työympäristömme sekä omat tuntemuksemme itses-
tämme suhteessa maailmaan voivat toimia sitä vastaan. Sellaiset, jotka ilmaisevat tarkoituksensa selkeästi, ovat asettaneet ja pyrkivät saavuttamaan tavoitteensa positiivisesti, voivat hyötyä siitä. Haasteen näkeminen mahdollisuutena kehittää ja harjoitella sosiaalista ja emotionaalista taitoa on itsetietoisuuden syventämistä. Itsehallintataitojen harjoittelu auttaa meitä pysymään kurssilla ja käsittelemään tunteita laidasta laitaan, jotka muuttuvat haastavien aikojen myötä aina vaan dramaattisimmiksi. Kasvava sosiaalinen tietoisuutemme auttaa meitä löytämään empatiaa ja myötätuntoa muita kohtaan, jotka voivat tuntea kärkeäsimystä ja kipua. Voimme löytää uusia keinoja auttaa heitä, jotka elävät pelossa. Miller on kuvannut sosiaalisemotionaalista toimijuutta (kuvio 2), jossa lapsen ympärillä on hänen tarvitsemansa sosiaaliemotionaaliset keinot, joihin kuuluvat itsetietoisuus, itsensä johtaminen, sosiaalinen tietoisuus, vuorovaikutustaidot ja vuorovaikutussuhteen päätöksenteko. (Miller 2021.)

Kuvio 2. Sosioemotionaalinen toimijuus (mukaillen Miller 2021 mukaan)

3.2 Sosiaalinen kompetenssi

Käsitteenä sosiaalinen kompetenssi on laaja yläkäsite, sen alle sijoittuu useita eri osa-alueita. Määrittelyssä on myös kulttuurillisia eroja. Sosiaalinen kompetenssi on henkilön kyky käyttää omia ja ympäristön voimavarojaan onnistuneesti ja siten saada saavutettua omia henkilökohtaisia, sekä ympäristön sosiaalisia tavoitteita. (Neitola 2011, 17, Guralnick 1990 mukaan.)

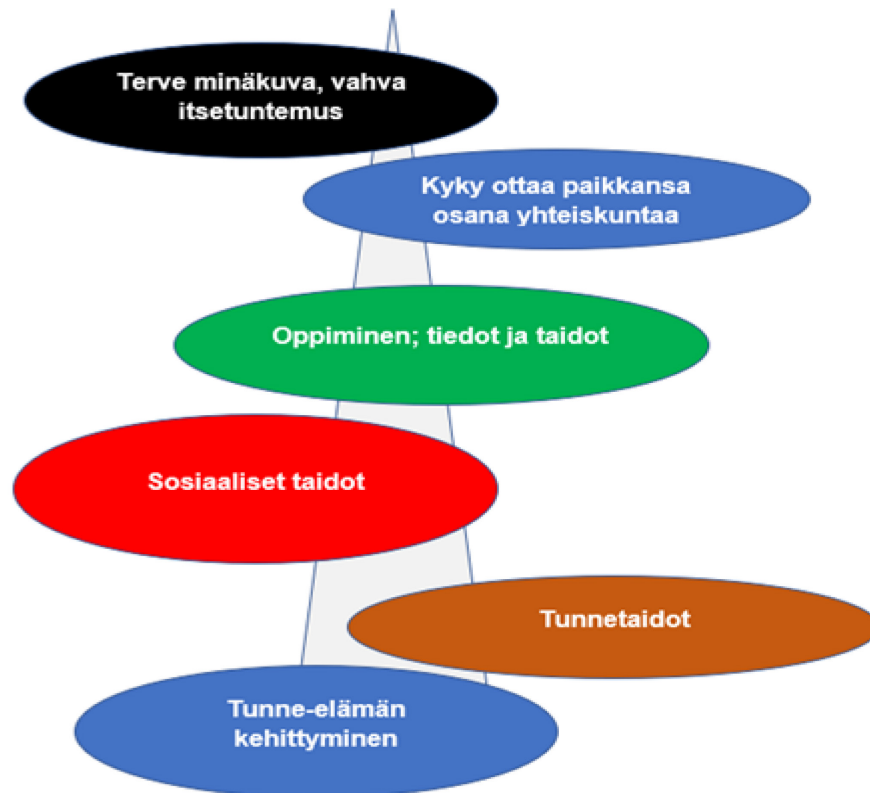
Nykyisin käsitteellä sosiaalinen kompetenssi voidaan kuvailla laaja-alaista joukkoa, joilla on valmiuksia käyttäytymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Niitä ovat esimerkiksi lapsen kyky pidättää negatiivista käyttäytymistä ja kykyä luoda positiivisia vuorovaikutus suhteita toisiin lapsiin ja ylläpitää niitä, kykyä solmia uusia kaaverisuhteita ja tulla myös hyväksytyksi niissä, sekä välttää negatiivisia seurauksia ja tunnetilojen kokemuksia. Sosiaalinen kompetenssi on liitetty alkujaan lapsen käyttäytymisessä näkyneenä sosiaalisena taitona. Useimmat aihetta tutkineet tutkijat pitää sosiaalisia taitoja tai niiden puuttumista yhtenä osa-alueena sosiaalisissa kompetenssissa. (Neitola 2011. 17–18 Ladd 2005, 193; Ladd & Pettit 2002 mukaan.)

Sosiaalisella kompetenssilla tarkoitetaan sosiaaliemotionaalisia taitoja. Sosiaaliemotionaalista kompetenssia voidaan kutsua myös vuorovaikutuksen tehokkuudeksi. Se on tehokasta, kun ihminen saavuttaa omia sosiaalisia päämääriä. Pääasia on, että se tapahtuu toisia ihmisiä arvostaen ja kunnioittaen. Hyväksytyksi tuleminen on myös tärkeä osa sosiaaliemotionaalista kompetenssia. Sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja tarvitaan vuorovaikutuksessa ja muiden ihmisten kanssa toimiessa. Sosiaaliemotionaalinen kompetenssi voidaan jakaa interpersoonalliseen ja intrapersoonalliseen ulottuvuuteen. Intrapersonallisuus sisältää itsetuntemuksen osa-alueen ja tarkoittaa sitä, että ihminen tunnistaa omia vahvuuksiaan ja haasteitaan sekä omia tunteitaan. Interpersoonallisuuteen taas sisältyy kyky solmia ja ylläpitää ihmissuhteita, myötäelää toisten tunteita ja tilanteita sekä ymmärtää sosiaalisia sääntöjä. Tunnetaidoilla on yhteys myös akateemiseen oppimiseen ja kouluun sopeutumiseen, sillä myönteiset ihmissuhteet, hyvät vuorovaikutus- ja tunnetaidot ehkäisevät syrjäytymiseltä sekä mielenterveys- ja päihdeongelmilta. (Neitola 2022.)

Sosiaaliemotionaalisista taidoista tärkeimpiä ovat kyky säädellä omia tunteitaan ja tunteisiin liittyvää käyttäytymistä. Näiden taitojen kehittyminen käy toisilta helpommin, kuin toisilta. Mallintamisella ja opettamisella on tärkeä merkitys taitojen oppimiseen. Esimerkiksi lapsen aiemmat vuorovaikutuskokemukset varhaisista syntymän hetkistä alkaen, lapsen oma temperamentti, persoona ja kehitykselliset tekijät vaikuttavat taitojen omaksumiseen. Mikäli aikuiset antavat mallia sensitivisistä, lämpimästä vastavuoroisesta suhtautumisesta muihin ihmisiin, niin lapset voivat oppia samoja taitoja. Suhteet ja kanssakäyminen toisten samanikäisten ja kehitystasoisten lasten kanssa on opettavaista. Asioita, joita on hyvä oppia keskinäisissä suhteissa ovat: keskustelun aloittaminen ja sen ylläpitäminen, toisten lasten leikkeihin kutsumista, toisten lasten leikkikutsuihin vastaaminen, sopiva äänenkäyttö, eleiden, ilmeiden ja sanojen vastaavuus, toisten lasten kysymyksiin vastaaminen, arvostuksen osoittaminen, välittämisen ilmaisu, toisten ihmisten tunteiden ja tarpeiden tunnistaminen, odottaminen, vuorottelu sekä jakaminen. Lasten sosiaaliemotionaalista kyvykkyyttä edistävät nämä vertaistuelliset kokemukset sekä aikuisten antama arvostus, hyväksyntä ja opettaminen saavat lapsenkin oppimaan arvostamaan itseään ja toisia lapsia. Se edesauttaa, että

lapsi oppii odottamaan ja haluamaan hyvää niin itselle, kuin muillekin. Lapsi tarvitsee kokemuksia siitä, että muut haluavat myös hänelle hyvää ja, että muiden ihmisten kanssa on kiva olla. (Neitola 2022.)

Tunteiden kehittymisen säätelyjärjestelmää edistää hyväksyvä suhtautumistapa ja tällä tarkoitetaan sitä, että yksilö tunnistaa ja ymmärtää tunteitaan, joita hän kokee ja tiedostaa miten erilaisissa tilanteissa voi toimia, kun tunnetila on tietynlainen. (Rusanen 2011, 80–81.)

Kuvio 2. Sosiaalisen kompetenssin portaat (mukaillen Jääskinen & Pellicioni 2022, 104)

Tunnetaidot kehittyvät iän ja tunteiden käyttämisen, sekä kokemusten myötä. Tunneportaissa (Kuvio 3) on hyvin kuvattu se, mistä tunteiden oppiminen alkaa, mitä osa-alueita tunnetaitoihin kuuluu ja miten ne etenevät. Jokaisella ihmisellä on oma elämänpolkinsa, historiansa sekä kykynsä, jotka vaikuttavat tunnetaitojen oppimiseen.

3.3 Tunnetaitomenetelmät ja niiden opettelu

Tunnetaidoilla tarkoitetaan taitoa tunnistaa, tuoda ilmi, ja osata säädellä omia tunteita. Hyvän itsetuntemuksen ja hyvän mielenterveyden ytimenä ovat tunnetaidot. Kun ihminen osaa tunnistaa omia tunteita ja ymmärtää niitä, osaa hän myös ymmärtää toisen ihmisen tunteita paremmin, joka on todella tärkeää vuorovaikutustilanteissa ja ne tilanteet myös sujuvat paremmin tällöin. (Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiö 2022.)

Tunnetaidot ovat osa hyvinvointitaitoja, jotka kohentavat mieltä ja opettavat tunnistamaan sekä sanoittamaan tunteita. Tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen ovat tärkeitä elämäntaitoja, jotka opettavat empatiakykyä. Tunnetaidot opettavat selviytymään elämän karioista ja haasteista. (Avola & Pentikäinen, 2020). Tarvitsemme tunteita jokapäiväisessä elämässä, ihmissuhteiden luomiseen ja ihmissuhteiden ylläpitämiseen. Tunteilla on tärkeä merkitys, myös silloin, kun teemme päätöksiä ja ratkaisemme ongelmia. Opimme tunnistamaan ja nimeämään tunteita jo lapsuudessa. Perustunteita on, rakkaus, viha, suru, ilo, pelko, inho ja hämmästyminen, niitä voidaan ilmaista samanlaisilla ilmeillä sekä eleillä. Tunnetaitojen tunnistaminen, sanoittaminen ja ilmaiseminen on yksi mielenterveyden tärkeimmistä taidoista. Ne vaikuttavat omaan olotilaan sekä vuorovaikutukseen muiden kanssa. (Mielenterveystalo 2022.)

Hyvän itsetuntemuksen, omien tunteiden tunnistamisen taito ja hyvän mielenterveyden ytimenä ovat tunnetaidot. Kun ihminen osaa tunnistaa omia tunteita ja ymmärtää niitä, osaa hän myös ymmärtää toisen ihmisen tunteita paremmin, joka on todella tärkeää vuorovaikutustilanteissa ja silloin ne tilanteet myös sujuvat paremmin. Tunnetaidot ovat tärkeitä useista syistä. Niiden avulla voit ilmaista ja pystyä säätelämään omia tunteita, mutta myös tarpeen mukaan itsensä hillitseminen on helpompaa. Lisäksi ihmissuhteiden luomisessa tunnetaidot ovat merkittävä osa. Tunnetaitojen osaaminen vaatii sen, että tunnet itsesi, tarpeesi ja osaat nimetä miltä sinusta tuntuu, miksi sinusta tuntuu juuri siltä ja mikä johti siihen tunteeseen. On osattava havaita oman persoonallisuuden piirteet ja miten ne kytkeytyvät tuntemuksiisi. Toiset ihmiset ovat hyvin tunneälykkäitä ja herkkiä tunteeseen erilaisia tunteita. Tämä näkyy siinä, että toiset ovat persoonaltaan her-

kempitä ilostumaan, murehtimaan ja näyttämään omia tunteitaan avoimesti. Toisten on helpompi itkeä ja nauraa muiden nähden, kuin toisten. Joidenkin ihmisten on ylipäättään helpompi näyttää tunteensa. Jotkut eivät osaa näyttää, kuin esimerkiksi vihaa, joka voi ilmentyä aggressiivisuutena, tylyinä kommentteina tai valituksena. Kaikki ihmiset kokevat tunteita ja tiedostavat tunteensa. Kaikille ei ole tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen helppoa tai heidän osaamisensa ei riitä kuvamaan niitä. Tähän voi vaikuttaa myös erilaiset neuropsykologiset haasteet, traumat tai sairaudet. Kaikkien ei tarvitsekaan osata kyetä tai näyttää tunteitansa, mutta olisi kuitenkin tärkeää, että joku huomaa tai kuuntelee, miltä toisesta tuntuu erilaisissa tilanteissa. Tunteiden näyttämistä, sanoittamista ja nimeämistä ei voi väkisin tehdä, vaan jokainen oppii sen jossain elämän vaiheessa ja käyttää niitä omien kykyjensä mukaan.

Tunteiden, tarpeiden ja kokemusten ilmaisemisen harjoittelu tekee ihmisen paremmin ymmärretyksi ja kohdatuksi. Silloin ihminen kykenee paremmin tyydyttämään tarpeitaan eikä pelkästään halujaan. Näin ihminen voi kokea voivansa olla oma itsensä muulloinkin, kuin vain itsensä seurassa. Kontaktin otto muihin ihmisiin kasvaa ja elämä rikastuu. Kun ihminen voi hyvin itsensä kanssa, hän heijastaa hyvinvointia myös ympäristöönsä. (Jääskinen & Pellicioni 2022, 28.)

Jääskinen ja Pellicioni ovat kirjassaan *Mitä sä rageet*, kuvanneet tunteiden dynamiikkaa kuviolla, josta ilmenee miten tunteet näkyvät, tuntuvat ja kuuluvat. Kuviota mukailen halusimme osoittaa alla olevalla kuvalla tunteiden tuntumaa havaintojemme mukaan (kuvio 4.)

Kuvio 4. Tunnetaidot näkyvät, tuntuvat ja kuuluvat (mukaiillen Jääskinen & Pellioni 2022, 10)

Tunnetaitoja harjoitellaan havainnoimalla ja refleктоimalla, joka tarkoittaa sitä, että ihminen yrittää tunnistaa omia tunteitaan ja kokemuksiaan avoimesti ja rehellisesti. Erilaiset tilanteet ja toiminnot herättävät erilaisia tunnetiloja ja niiden vaikutuksia on tärkeää pohtia, jotta oppii tunnistamaan ja sanoittamaan erilaisia tunteita. Tämä opettaa myös erilaisten tunteiden hallintaa. Tunnetaidot ovat tärkeää opetella jo lapsena, jotta voimme aikuisena opettaa niitä omille lapsillemme. (Opetushallitus 2022.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymys, tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Opinnäytetyössämme haimme vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Millä keinoilla vanki-isien ja heidän lastensa vuorovaikutussuhdetta voisi vahvistaa?
- Miten isät voivat kehittää vuorovaikutussuhdetta lapsiinsa, käyttämällä apuna tunnetaitoja?

Opinnäytetyön keskeisimpiä käsitteitä ovat isä ja vankeus, sosiaalinen kompetenssi, sekä isyyden merkitys. Mitään edellä mainituista käsitteistä ei ole helppoa muodostaa tai tutkia. Käsitteet ovat tulkinnanvaraisia, joten olemmekin kuvanneet opinnäytetyössämme lainsäädäntöä, liittyen lastensuojelu- ja vankeuslakeihin.

Käytimme opinnäytetyössämme laadullista tutkimusmenetelmää, koska sillä voidaan tarkastella ihmisten välistä sosiaalista toimintaa ja tiedonkeruu menetelmän havainnointia. Erityispiirteenä laadullisessa tutkimusmenetelmässä on se, että tavoitteen ei ole löytää totuutta. Tavoitteena on havaintojen perusteella muodostaa tulkintoja ja niiden ratkaista asia, jota tutkitaan. (Vilkkä 2021, Alasuutarin 1994, 120 mukaan.)

Valitsimme havainnoinnin tiedonkeruu menetelmäksi, koska tiedämme vähän tutkittavista kohteista. Teimme meidän toimintaamme sopivan havainnointimatriisin (liite 2 ja 3), johon kirjasimme havaintomme isien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta kussakin toimintapisteessä. Opinnäytetyömme osallistujina olivat vanki-isät ja heidän lapsensa. Lapset saavat viettää aikaa isiensä kanssa ja oppia vuorovaikuttamaan tunnetaitotehtävien avulla. Tällöin isien ja lasten vuorovaikutus vahvistuu, sekä heidän suhteensa ja yhteydenpitonsa lähenee.

Havainnointi menetelmään perustuvassa tutkimuksessa on etuna se, että saamme suoraa aineistoa sekä tietoa isien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta. Saamme havaintoja myös siitä, että miten tunnetaidot vaikuttavat heidän

väliseensä vuorovaikutussuhteeseen, kun apuna käytetään tunnetehtäviä ja -pelejä. Ihmiset havainnoivat tiedostamatta päivittäin asioita ja tekevät päätelmiä sen mukaan. Kun puhutaan tieteellisestä havainnoinnista, se on tarkkailua, jossa havainnoidaan ihmisiä systemaattisesti. Havainnoinnilla saadaan yksittäisten ihmisten, ryhmien ja erilaisten organisaatioiden toiminnasta palaute ja informaatio heti ja suoraan, heidän käyttäytymisestään. Valitsimme havainnoinnin tutkimusmenetelmäksi, koska se on vuorovaikutuksen tutkimiseen erittäin hyvä menetelmä. Havainnoidessa saa heti tietää, mikäli tilanteet muuttuvat ja vuorovaikutuksessa tapahtuu nopeita muutoksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a, 6.4.)

Suoralla havainnoinnilla saa havainnoitavista asioista ja osallistujien käyttäytymisestä tarkkoja tietoja. Ei- osallistuvassa havainnoinnissa havainnoijan ennakkoluuloilla, omilla mieltymyksillä ja käsityksillä saattaa olla vaikutusta havaintoihin, joita tilanteessa havaitaan, koska kukaan ihminen ei voi hankkiutua eroon omasta menneisyydestä ja historiastaan, joita elämässä on tapahtunut. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b, 6.4.1.)

4.2 Tutkimuksen toteutus

Koska aiheemme oli erittäin inhimillinen ja toisaalta hyvin haastava, niin koimme, että tutkimuksen muoto on hyvä toteuttaa toiminnallisena. Tällöin pystyisimme havainnoimaan tutkimuksen kohteita läheltä, mutta pysyen kuitenkin etäällä, kunniottaen heidän omaa tilaansa. Lähdimme suunnittelemaan opinnäytetyötä ajatellen kvalitatiivista lähtökohtaa. Suunnitelmaamme kuului starttipäivän pitäminen, jonka ehdotus syntyi avovankilan henkilöstöltä. Starttipäivän tarkoituksena ja tavoitteena oli tutustua isihin ja luoda rento tunnelma, jotta toimintapäivässä olisimme helposti lähestyttävämpiä isille. Halusimme myös esitellä isille starttipäivässä tunnetaitomenetelmiä, joita heillä olisi mahdollista toteuttaa toiminnallisessa päivässä lastensa kanssa. Starttipäivän merkitys näyttäytyi hyvänä esisuhteen luojana, ja isät kyselivät jo siellä omatoimisesti tulevan toiminnallisen päivän ohjelmasta.

Toiminnalliseen päivään isät tulivat hyväntuulisina ja innokkaina tapaamaan lapsiaan ja touhusivat heille tarjotuista vaihtoehdoista itseään miellyttävimpiä asioita. Suosituimpia olivat Mөлkkypelin pelaaminen, Brain games –lautapeli, tarratennis ja tunnemittarin teko. Vaikka tunnemenetelmiä oli paljonkin tarjolla, eivät

isät innostuneet niitä tekemään, vaan toimivat täysin lastensa ehdoilla. Tämä toimintatapa oli mielestämme ymmärrettävä, koska vanki-iseinä he tapasivat lapsiaan varmasti vähemmän, kuin haluaisivat. Sen vuoksi he ehkä halusivat toteuttaa lastensa toiveiden mukaisesti päivän tekemiset ja vain nauttia heidän kanssaan olemisesta.

Havainnointimatriisia tehdessämme, mietimme millainen rooli meillä tulee olemaan havainnoissa. Koska se olemmeko osallisia itse tekemiseen vai emme, se olisi vaikuttanut siihen millä tavalla havainnoimme. Päädyimme siihen, että olemme täysin havainnoijia toiminnallisessa päivässä. Tällä tavalla saimme parhaan tuloksen siitä, millaisia eleitä, ilmeitä, liikkeitä ja ääntä osallistujat käyttivät. Valitsimme, ei-osallistuvan tavan, koska sitä havainnointi tapaa voidaan käyttää silloin, kun havainnoitavat eivät välttämättä tiedä, että heitä havainnoidaan ja mihin heissä kiinnitetään huomiota. Tilanne oli avoin ja suora havainnointi tilanne, koska olimme läsnä tilanteessa ja havainnoitavat tiesivät siitä. Huomasimme, että havainnointi menetelmällä saa paljon tietoa, koska tulkinnassa voi käyttää muutaakin, kuin ääneen kuultuja asioita. Esimerkiksi eleet ja ilmeet kertoivat välillä paljon enemmän, kuin sanat, joita osallistujat käyttivät.

4.3 Tutkimuseettinen näkökulma

Opinnäytetyötä tehdessä huomioimme, että olemme saaneet tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä, jossa vastaavana on Peter Blomster, ennen kuin voimme pitää startti- sekä, toimintapäivän toteutusvaiheet itseille sekä lapsille. Toimintaamme opinnäytetyössä ohjasivat kaikilla tieteenaloilla yleiset eettiset periaatteet eli tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Opinnäytetyötä tehdessä huomioimme seuraavat seikat, kunnioitus tutkittavien henkilöiden ihmisarvoon ja itsemääräämisoikeuteen, perustuslain mukaiset oikeudet, joita ovat esimerkiksi oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, uskonnonvapaus, sananvapaus, omaisuuden suoja ja oikeus yksityisyyteen, tutkijan tutkimus ei saa aiheuttaa tutkittaville merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.) Vankien ja lasten osallistuminen on vapaaehtoista sekä heillä oli oikeus

keskeyttää tai perua osallistuminen starttipäivään ja toiminnalliseen päivään. Eettisyyttä toimintapäivänä tukee turvallinen miljöö ja ihmiset ympärillä sekä anonyymius materiaaleissa sekä palautteissa.

Opinnäytetyön tekijöinä ja toteutuksen ohjaajina sitouduimme noudattamaan sosiaalialan eettisiä periaatteita. Suhtauduimme osallistujiin ennakkoluulottomasti ja kohtasimme isät sekä lapset avoimesti ja kunnioittavasti. Toiminnassamme huomioimme myös rikosseuraamuslaitoksen yleiset arvot, joita ovat muun muassa: perusoikeus, ihmisoikeudet, vankien inhimillinen, asiallinen ja keskinäinen tasavertainen kohtelu, sekä toiminnan lainmukaisuus ja oikeuden - ja kohtuuden noudattaminen. Osallistujille tarjottiin ja annettiin mahdollisuus kysyä enemmän opinnäytetyön tutkimuksesta ja siitä mitä tiedämme heistä ja miten heidän henkilötietojaan käsitellään, mikäli sellaisia tulee meille opinnäytetyön tekijöille tietoon. Opinnäytetyön toteutukseen osallistuneille annettiin riittävästi aikaa miettiä, haluaako osallistua ja annettiin mahdollisuus myös perua osallistuminen. Osallistujille kerrottiin opinnäytetyön tavoitteista ja toteutuksesta tavalla, jonka he varmasti ymmärtävät. Me opinnäytetyön tekijät olimme tietoisia siitä, että mikäli meille olisi tullut tietoomme, että osallistujat suunnittelevat rikosta, olisi siitä pitänyt ilmoittaa viipymättä viranomaisille, jos rikos olisi siten voitu estää.

Lasten osallistumisesta opinnäytetyön toteutukseen kysyimme kirjallisella lupapullalla lasten huoltajilta. Lasten huoltajia informoitiin erillisellä kirjeellä, jossa kerrottiin, keitä olemme, mitä olemme tutkimassa, sekä millainen on toiminnallisen päivämme suunnitelma, johon lapset osallistuvat. Huomioimme opinnäytetyössä tietosuojasetuksen 2016/679 ja tietosuojalain 1050/2018. Tietosuojassa otimme huomioon, että mikäli olisimme saaneet tietoomme osallistuneiden henkilötietoja, taloudellisia tietoja tai muita tietoja, mitkä olisivat olleet meille jollain tavalla hyödyksi tai joista osallistujia voisi tunnistaa, niin olemme niistä edelleenkin vaitiolovelvollisia. Huomioimme myös, että kukaan ei ota kuvia tai videota kehenäkään osallistujasta starttipäivässä tai toiminnallisessa päivässä näin digitaalisenä aikana. Me opinnäytetyön tekijät otimme toiminnallisessa päivässä kuvia toimintapisteistä ennen kuin isät ja lapset saapuivat paikalle. Pyysimme anonyymeinä ilmoittautumiset startti- ja toiminnalliseen päivään. Meidän tarvitsi tietää vain henkilömäärä ja lasten iät. Starttipäivässä esittäydymme itse ideoille ni-

mellä ja kerroimme itsestämme hieman taustaa työkokemuksista ja koulutuksista, mutta emme odottaneet heidän esittäytyvän meille nimillään. Nimen kertominen oli heille vapaaehtoista ja kerroimme tämän heille, kun tapasimme ensimmäisen kerran. Isät kuitenkin esittäytyivät meille etunimellä, mutta emme tiedä, oliko nimi oikea vai keksitty. Tämä ei käynyt ilmi missään vaiheessa opinnäytetyön toteutusta.

Opinnäytetyön tutkimuseettiset asiat nousivat tärkeiksi ja pohdimme aihetta paljon. HavaitSIMME, että meidän täytyy koko opinnäytetyön eri vaiheissa pohtia eettisiä asioita, koska osallistujat olivat vankeja. Ensimmäisenä otimme huomioon, ettemme tarvitse minkäänlaisia tietoja osallistuvista vanki-iseistä tai heidän lapsistaan, esimerkiksi henkilöntietoja, kuten nimiä tai asuinpaikkakuntia.

Keskustelimme starttipäivän jälkeen vankilan henkilökunnan kanssa lupalomakkeista (liite 1), joilla lapsien luvallinen osallistuminen selvitettiin ja samalla se toimi myös ilmoittautumisena ja lomakkeessa kysyttiin myös lasten mahdolliset allergiat. Vankilan henkilökunta kertoi, että luvat oli pääasiassa kysytty lasten sosiaalityöntekijöiltä lupalomakkeiden pohjalta, mutta lappuja ei ollut täytetty kirjallisesti. Vankilan henkilökunta kertoi, että lapset olivat saaneet luvan osallistua ja huoltajat tuovat heidät paikkaan, jossa toiminnallinen päivä toteutetaan. Lupalomakkeita emme tarvitse takaisin, koska niistä olisi meille selvinnyt lapsen nimi. Meille riitti tieto siitä, että lapsi sai osallistua ja tieto mahdollisista allergioista.

Toiminnallisessa päivässä vankilan yhteyshenkilö halusi tietää ketkä ieseistä olivat saapuneet paikalle, koska neljä isää ja lasta oli ilmoittautunut toiminnalliseen päivään. Vastasimme vankilan yhteyshenkilölle vain isien etunimet viestillä, sen jälkeen, kun olimme kysyneet ieseiltä, että haluavatko he kertoa tämän vuoksi meille itse etunimensä. Tieto ei jäänyt meille mihinkään ylös emmekä osaisi tiedosta päätellä mitään heidän henkilöllisyydestään tai muitakaan tietoja. Huolehdimme myös tarkastamalla kaikki askartelut ja pelien pistelaskut, joita he kirjasivat paperille, ettei niissä ollut nimiä näkyvillä, eikä niissä ollutkaan muuta, kuin etunimen ensimmäinen kirjain.

Kuten tutkimuseettisen neuvottelukunnan vuoden 2019 ohjeessa sanotaan, että on tärkeää huolehtia siitä, että tutkittavalla on tunne, että hän osallistuu vapaaehtoisesti toimintaan ja ettei tutkittavalle tule tunnetta, että hänelle koituu ongelmia tai seuraamuksia siitä, ellei hän osallistukaan, pidimme huolen siitä, että painotimme useamman kerran sitä, että osallistuminen on vapaaehtoista ja heillä on oikeus keskeyttää tai kieltäytyä toimimasta niin, kuin olemme suunnitelleet.

5 OPINNÄYTETYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

5.1 Suunnitelma

Toimintasuunnitelman tekemisen aloitimme kartoittamalla lähtötilannetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Ensimmäisenä oli hyvä tarkastella, että millaisia tuotoksia aiheesta oli jo tehty. Uuden luominen tuntui järkevämmältä, kuin saman idean toistaminen. Kohderyhmän ja idean tarpeellisuus olivat olennaisia, ottaen huomioon lähdekirjallisuus, tutkimukset, muut mahdolliset lähteet ja aiheeseen liittyvät ajankohtaisuudet. Omien taitojen, kykyjen ja valmiuksien tarkastelu suhteessa toteuttamiseen olivat myös tärkeitä. Taustatyö auttoi täsmentämään lopullisen idean toteuttamisen ja tavoitteet. Oli hyvä pohtia idean rajaamista, käytännön ongelmien ratkaisukeinoja ja niiden merkityksiä kohderyhmälle. Toimintasuunnitelmassa oli pohdittava keinot idean saavuttamiseksi. Piti tietää mitä apuvälineitä toteuttamisessa tarvitsee ja mistä saisimme luvat mihinkin. Realistisen aikataulun suunnittelu oli tärkeä osa työtä. Kustannukset oli osattava myös huomioida, paljonko kustannuksia voisi tulla ja mistä saisimme rahoituksen. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 27–28.)

Kartoitimme toimintasuunnitelman tekemistä varten aluksi mielenkiinnon kohteitamme, etsimällä aiheesta tietoa, jota löytyi hyvin vähän. Vankilassa olevien isien vuorovaikutuksesta suhteessa heidän lapsiinsa ei ole ilmeisesti juurikaan tutkittu. Mielestämme aihe on siksi todella tärkeä niin lapsen, kuin vanhemman kannalta. Aihe on siis sinällään uusi. Koemme aiheen motivoivaksi ja molempien elämänsekä työkokemuksen perusteella itsemme kyvykkäiksi tämän aiheen opinnäytetyön tekemiseen. Taustatyö on ollut mielenkiintoista ja olemme saaneet haastattelujen ja kirjallisuuden avulla hyviä vinkkejä työn tekemiseen ja toteuttamiseen. Olemme pohtineet tarvittavia työvälineitä ja luoneet opinnäytetyömme tekemiselle aikataulua, sekä olemme pohtineet mahdollisia haasteita ja tulevia ongelmatilanteita, mitä ja miten niitä voisi ennakoida.

Tavoitteenamme oli toiminnallisin keinoin starttipäivässä ja toiminnallisessa päivässä vahvistaa vanki- isien vuorovaikutussuhdetta lapsiinsa, tunnetaitoja apuna käyttäen. Kun saimme suunnitelman valmiiksi toiminnallisista päivistä, kirjoitimme vapaamuotoisen tutkimuslupa hakemuksen rikosseuraamuslaitokselle,

josta ilmeni asiat, joita he halusivat tietää opinnäytetyön toteutuksesta. Lähetimme opinnäytetyön suunnitelman myös, Ylitornion avovankilan yhteyshenkilölle ja Oulun seurakunnan yhteyshenkilölle. Saimme vinkiksi rikosseuraamuslaitoksen yhteyshenkilöltä, että osallistuvien lasten olisi hyvä olla ainakin kouluikäisiä, että toteutus onnistuisi mahdollisimman hyvin, koska pienet lapset eivät välttämättä ymmärtäisi mistä on kyse ja mitä täytyisi tehdä. Koimme, että tämä oli hyvä täsmennettävä vinkki ja teimme suunnitelmaan muutoksen osallistuvien lasten ikien suhteen. Kun saimme rikosseuraamuslaitokselta luvan, aloimme suunnitella tarkemmin toteutuksen eri vaiheita.

Havainnoimme toiminnallisen päivän kulussa, että miten isät ja lapset toimivat yhdessä, miten isät ottavat huomioon lapsensa tunteet sekä miten lapset ottavat isien tunteet huomioon. Teimme päivän aikana muistiinpanoja havainnointimatriisiin, jonka olimme muokanneet meille sopivaksi tähän tilanteeseen. Lopuksi keräsimme palautetta osallistujilta ajatuskartta -tyylisesti. Huomioimme muistiinpanoja tehdessä tapahtumaan osallistujien anonyymiyden, eettisyyden ja salassapito- sekä vaitiolovelvollisuuden.

5.2 Yhteistyökumppanit

Ylitornion avovankila kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamus alueen piiriin. Ylitornion vankila on pohjoisin vankila Suomessa. Vankilassa on vain miehiä ja se on 40 paikkainen. Vankilaan voidaan sijoittaa Pohjois-Suomen alueelta oleva vanki, joka kelpoinen suorittamaan tuomiota avolaitokseen. Vankilassa kannustetaan perhetapaamisiin, perhetapaamistiloja on kaksi, joissa vangit voivat tavat perhettä viikonloppuisin perjantaista sunnuntaihin kello kymmenen ja kahden välillä. Vankilan tulo-oppaassa sanotaan, että vanki saa Ylitornion vankilasta vankilan puhelimen lainaan, mikäli vanki haluaa käyttää matkapuhelinta tuomion aikana. Omaa puhelinta ei saa tuomion aikana käyttää, paitsi tilanteessa, josta sovitaan erikseen. Vangin täytyy itse kuitenkin hankkia liittymä puhelimeen, jonka saa lainaksi. Puhelimen käytöstä ei saa aiheuta haittaa, eikä puhelinta saa käyttää työssä, jota vanki tekee ilman, että asiasta on sovittu erikseen. Vangilla on mahdollisuus kirjoittaa kirjeitä ja ottaa niitä vastaan. Sekä vangille voi lähettää sähköpostia vankisähköpostiin, jonka työntekijät välittävät vangille tiedoksi. Vanki

voi myös lähettää sähköpostia, mutta viestiä saa laittaa vain virallisiin tahoihin. (Rikosseuraamuslaitos 2020a.)

Tulo-oppaassa on myös kohta, jossa kerrotaan alle 18- vuotiaan tapaamisista, *“Alaikäisen tapaajan päästäminen vankilaan tapaamaan muita kuin vanhempansa edellyttää hänen huoltajansa suostumusta. Tapaaja, joka on täyttänyt 15 vuotta, voi kuitenkin tavata lähiomaistaan ilman huoltajan suostumusta, jollei huoltaja ole nimenomaisesti ilmoittanut vastustavansa tapaamista. Jos alaikäinen tapaaja on huostaan otettu, lastensuojeluviranomainen päättää suostumuksesta. Alle 15-vuotiasta tapaajaa ei pääsääntöisesti päästetä vankilaan ilman saattajaa.”* (Rikosseuraamuslaitos 2020b.)

Ylitornion vankilan järjestyssäännöissä 7.2§ valvomattomat tapaamiset sanotaan, että vangin tulee hakea erillisellä hakemuksella tapaamista 2 viikkoa ennen tapaamisenajankohtaa. Tapaaminen on perjantaista sunnuntaihin klo:18 alkaen ja päättyen. Mutta myös samana ajankohtana lyhyempi tapaaminen on mahdollista järjestää, sekä juhlapyhien aikaa voidaan myöntää valvomattomia tapaamisia. Myös 7.3§ mukaan Yhteydenpito videoyhteyden välityksellä ovat mahdollisia vankilassa. Tähänkin lupaa haetaan erillisellä hakemuslomakkeella, joka on Skype- hakemus. Kestoltaan videoyhteys on 1–2 tuntia, riippuen muista varauksista ja käyttötarpeista. Myös ajankohdan videoyhteydelle säätelee se, miten on muita varauksia. (Rikosseuraamuslaitos 2019c.)

Oulun seurakunta tarjoaa apua ja tukea perheiden arkeen, erilaisissa elämäntilanteissa. Oulun seurakunta tekee monien eri tahojen kanssa, esimerkiksi. Lastensuojelun, päivähoidon, vankeinhoitolaitoksen, sekä eri järjestöjen kanssa. Seurakuntayhtymä ja Oulun kaupungin perhepalvelut järjestävät isä-lapsi-parkki toimintaa, joka on matalankynnyksen kohtaamispaikka isille ja alle kouluikäisille lapsilleen. Toiminnan tarkoitus, on tarjota isille vertaistukea, tukea isyyttä ja antaa isille mahdollisuutta keskustella mieltä painavista asioista. Lisäksi isä-lapsi-parkki mahdollistaa isien ja lasten välisen vuorovaikutus suhteen vahvistamisen yhteisellä ajalla. Yhteistyössä meidän kanssamme opinnäytetyössä ollut lapsi- ja perhetyön diakoni Kari Rekilä on mukana isä- lapsi parkki toiminnassa. (Oulun Seurakunnat 2022.)

5.3 Starttipäivän toteutuminen

Starttipäivän tavoitteena oli saada luotua yhteyttä ja luottamusta iseilta meitä kohtaan ja saada heidät avoimesti mukaan toimintaamme. Tavoitteenamme oli myös herättää keskustelua starttipäivänä vuorovaikutuksen merkityksestä isän ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa. Starttipäivänä tavoitteena oli myös, että saisimme luotua jonkinlaisen yhteyden ja luottamuksen vanki-iseihin. Kun saimme starttipäivän sisällön aikataulun valmiiksi, laadimme iselle kirjeen vankilaan, jossa kerroimme, keitä olemme, mitä olisimme tulossa heille pitämään ja miksi. Vankilan yhteyshenkilöltä kysyimme ennen starttipäivää, minkä ikäisiä vankien lapset ovat, jotka osallistuvat toiminnalliseen päivään, jotta osamme muokata ja soveltaa starttipäivän sisältöä tarpeen mukaan, niin että sisältö soveltuisi juuri osallistuvien ikäisille lapsille.

Opinnäytetyömme ensimmäinen toiminnallinen osuus alkoi starttipäivän pitämisellä Ylitornion vankilassa 24.5.2022 klo: 13.00–15.00. Toivoimme, että 4–5 vanki-isää osallistuisi starttipäivään ja ihanteellinen lapsimäärä maksimissaan seitsemän. Starttipäivä oli suunnattu vangeille, jotka olivat vapaaehtoisesti ilmoittautuneet haluavansa osallistua meidän opinnäytetyömme toteutukseen. Mikäli vapaaehtoisia osallistujia olisi ilmoittautunut enemmän, kuin 5 isää, olisi osallistujien valikoituminen ollut yhteyshenkilöllemme tehtävä Ylitornion avovankilassa.

Aloitimme starttipäivän Ylitornion avovankilassa järjestelemällä meille varatun tilan valmiiksi. Tilaksi meille oli varattu ruokasali. Asensimme tarvittavat laitteet, kuten videotykin, jonka jälkeen laitoimme kahvit sekä tuoreet munkit ja muut tarjottavat valmiiksi. Starttipäivän kesto noin tunnin, olimme suunnitelleet se kestoksi arviolta kaksi tuntia. Esittelimme ensin itsemme ja kerroimme mistä saimme idean opinnäytetyöllemme sekä kerroimme tavoitteet opinnäytetyössämme.

Starttipäivään osallistui neljä isää. Aloitimme päivän kahvittelulla ja vapaalla keskustelulla, jotta saisimme hieman ilmassa ollutta jännitystä poistettua. Suunnitelmiamme oli tehdä ajatuskartta starttipäivästä, mutta koska tapaaminen jännitti meitä molempia opiskelijoita todella paljon ja aiheesta ei herännyt juurikaan avointa yleistä keskustelua, niin ajatuskartan teko piirtyi ainoastaan mielikuviiimme, josta siirsimme ne asiat suoraan tänne tekstiin. Starttipäivänä vankilassa

kävimme isien kanssa läpi keskustelun omaisesti vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita, joita olisi hyvä huomioida, kun toimii lasten kanssa. Apuna käytimme erilaisia menetelmäkortteja. Ajatuksena oli, että iseillä olisi tietoa erilaisista menetelmistä, sekä tietoa myös toimintapäivän teemaan liittyvistä aiheista, ennen toiminnallista isä- lapsi päivää.

Isät olivat kiinnostuneita aiheesta ja he ottivat meidät hyvin vastaan. Näiden jälkeen aloimme käymään läpi PowerPoint diojen avulla tunnetaitoihin liittyviä asioita, niiden avulla oli ajatuksena saada isät keskustelemaan aiheesta, mutta isät eivät innostuneet niistä erityisemmin keskustelemaan. Kysyttäessä isät vastasivat lyhyesti ja tällöin havaitsimme, että isät kokivat voivansa ilmaista kaikkia tunteitaan lapsilleen sekä osasivat mielestään lukea lastensa tunteita. Keskusteluissa diojen lomassa, isät kertoivat lapsistaan, iät ja sukupuolet, sekä ketkä heidän lapsistansa aikoi osallistua yhteiseen toiminnalliseen päivään. Jokaiselta isältä aikoi osallistua ainakin yksi lapsi. Lopuksi kävimme vielä läpi isien kanssa tunnetaitoihin liittyviä tehtäviä ja pelejä, joita käytämme toiminnallisessa päivässä.

Kysyimme iseiltä heidän ajatuksiaan ja mahdollisia toiveitaan toimintapäivän suhteen ja he vastasivat, että olisi mukavaa saada pihalle jotain tekemistä, jotta he saisivat yhdessä ulkoilla ja lapset saisivat purkaa energiaa. Isät ehdottivat esimerkiksi jalkapallon mukaan ottamista. Kaksi iseistä toi ilmi, että heidän lapsillaan oli erityispiirteisyyttä, joka toisi omia haasteita mukaan toimintaan. Toinen kertoi, että hänen lapsensa on ujo ja ihmispaljous voisi vaikuttaa hänen toimintakykynsä. Toinen kertoi, että hänen lapsensa olisi hyvin eläväinen ja vilkas, joka tarvitsisikin paljon puuhailua.

Kyselimme lähettämistämme lupalapuista ja kaikki lapset olivat saaneet luvan osallistua. Kahdella isällä oli lapsi otettu huostaan, joten isät olivat yhdessä vankilan henkilöstön kanssa kysyneet luvan lapsen sosiaalityöntekijältä toimintapäivään osallistumisesta. Isät myös kertoivat, että saavat itse järjestettyä kyydin heille ja lapsille Koskelan seurakuntakodille.

Lopuksi kerroimme iseille, että mikäli lasten huoltajat tai henkilöt, jotka kuljettaisivat vanki-isät ja lapset leirikeskukseksi tarvitsevat matkakuluihin korvausta, niin saamme järjestettyä kyydin myös seurakunnan avustamana ja matkakorvaukset

myös. Kaikki isät tähän vastasit, että eivät tarvitse kyytiä tai muutakaan, että saavat ne itse järjestymään. Starttipäivän lopuksi kiittelimme isejä heidän kiinnostuksesta ja osallistumisestaan. Saimme pidettyä starttipäivän tilaisuuden rentona ja isätkin kiittivät meitä lopuksi. Starttipäivän kestoksi olimme varanneet aikaa kaksi tuntia, mutta meillä meni noin tunti, koska isät eivät olleet kovin puheliaita.

Juteltuamme starttipäivän jälkeen vankilan henkilökunnan kanssa, tulimme siihen tulokseen, ettemme olisi voineet enempää yrittää, koska vuorovaikutuksen tulisi olla vastavuoroista eikä siihen voi ketään pakottaa. Iseistä oli mukava huomata, että he selvästi odottivat toiminnallista päivää, koska he kyselivät päivän kulusta ja sen sisällöstä paljon. Vankilan työntekijät sanoivat tilaisuuden päätyttyä kuitenkin, että olivat yllättyneitä, kun isät osallistuivat niinkin paljon keskusteluun. Pohdimme starttipäivän toteutuksen jälkeen, että olisiko meidän pitänyt yrittää enemmän saada isihin kontaktia, käyttäen apuna jotain muuta menetelmää.

5.4 Toiminnallisen päivän toteutuminen

Toiminnallisen päivän tavoitteena oli, että isät ja lapset saavat vinkkejä ja keinoja vahvistaa vuorovaikutustaitoja tunnetaitojen avulla, kokeilemalla erilaisia menetelmiä. Tavoitteena oli, että he voivat käyttää myös tulevaisuudessa näitä keinoja apuna vuorovaikutuksessa. Tunnetaitojen osa-alueista oli mahdollisuus käyttää tunteiden sanoittamista ja nimeämistä vuorovaikutussuhteen vahvistamisen apuna, koska tunnetaitojen tulkitseminen ja ilmaiseminen ovat osa sosiaalista kompetenssia.

Toimintapäivä järjestettiin Oulun seurakunnan kanssa yhteistyössä. Olimme suunnitelleet ja sopineet, että isä- lapset päivä pidetään Oulussa 13.6.2022 klo:12.00–15.30. Käytössämme oli tilat Oulun seurakunnalta. Tilat sijaitsivat Koskelan seurakuntakodilla.

Saavuimme hyvissä ajoin Oulussa Koskelan seurakuntakodille kartoittamaan tilat ja laittamaan tehtävapistettä valmiiksi. Päädyimme sijoittamaan kaikki tehtävapistet ulos, koska piha alue oli suojaisa ja taajama-alueella, sekä sää oli hyvä ja lämmin. Mahdollisuus olisi ollut mennä myös sisätiloihin, mikäli sää olisi muuttanut päivän aikana huonoksi.

Ensimmäisenä paikalle saapui isä, jonka luokse tuotiin hänen kouluikäinen poikansa. Kutsumme tässä isää ja poikaa keksityllä nimellä perhe Pekkaset, koska koko toiminta perustui anonyymiyteen tietosuojan vuoksi. Poika tarvitsi hetken aikaa rauhaa ja annoimme isälle ja pojalle tilaa olla hetken keskenään odotellessamme muita isejä paikalle. Pian saapuikin toinen isä poikansa kanssa, joka oli myös kouluikäinen ja heitä kutsumme nimellä perhe Tepposet anonyymiyden ja tietosuojan vuoksi. Muita isejä lapsineen ei paikalle saapunut. Alun perin odotimme paikalle neljää isää lapsineen.

Aloitimme toiminnallisen päivän isien ja lasten kanssa kertomalla heille, keitä olemme, mistä olemme ja mikä on päivän tarkoitus sekä kiitimme heidän saapumisestaan. Muistutimme, että he ovat vapaaehtoisesti mukana ja he voivat keskeyttää osallistumisen milloin tahansa. Sitten kerroimme päivän kulusta, tehtäväpisteistä ja muista aktiviteeteista. Tämän jälkeen menimme lounaalle, jonka seurakunta oli meille laittanut valmiiksi. Ruoan jälkeen ohjasimme isät lapsineen toimimaan omaan tahtiinsa ja kerroimme tehtäväpisteiden vaihtoehtoista. Meidän roolimme oli ohjata toimintapäivä ennakkoon suunnitellulla aikataululla. Ohjasimme ja informoimme ennakkoon myös Oulun seurakunnan työntekijöitä, jotka olisivat meitä avustamassa toiminnallisessa päivässä.

Havainnoimme toiminnallisen päivän kulussa, että miten isät ja lapset toimivat yhdessä, miten isät ottavat huomioon lapsensa tunteet sekä miten lapset ottavat isien tunteet huomioon. Teimme päivän aikana muistiinpanoja havainnointimatriisiin, jonka olimme muokanneet meille sopivaksi tähän tilanteeseen. Lopuksi keräsimme palautetta osallistujilta ajatuskartta -tyylisesti. Huomioimme muistiinpanoja tehdessä tapahtumaan osallistujien anonyymiyden, eettisyyden ja salassapito- sekä vaitiolovelvollisuuden.

Ensimmäinen tehtävä oli emoji-tunnelautapeli, toisella pisteellä sai askarrella mieleisensä tunnemittarin, jonka jälkeen tehtävänä oli kuvailla omaa sen hetkistä tunnetilaa mittarin avulla. Kolmas tehtäväpiste oli "värinauttien" tunnetaitopeli ja neljäntenä oli isien ja lapsien arvailla ilmeistä ja eleistä toisen tunnetila. Lisäksi meillä oli mukana erilaisia pihapelejä, Mөлкky, tarrapallo tennis ja soft jalkapalloja. Iseillä ja lapsilla oli mahdollisuus pelata myös Kimbleä, Uno peliä, Brain games kiekkopeliä, Hullunkurisia kysymyksiä ja vastauksia korttipeliä ja Afrikantähteä.

Kuva1. Toiminnallisesta päivästä, jossa näkyy tunnetaitoihin liittyviä pelejä ja tunnemittarin askarteluun liittyviä askarteluvälineitä. Kuva on otettu ennen kuin, isät ja lapset saapuivat paikan päälle.

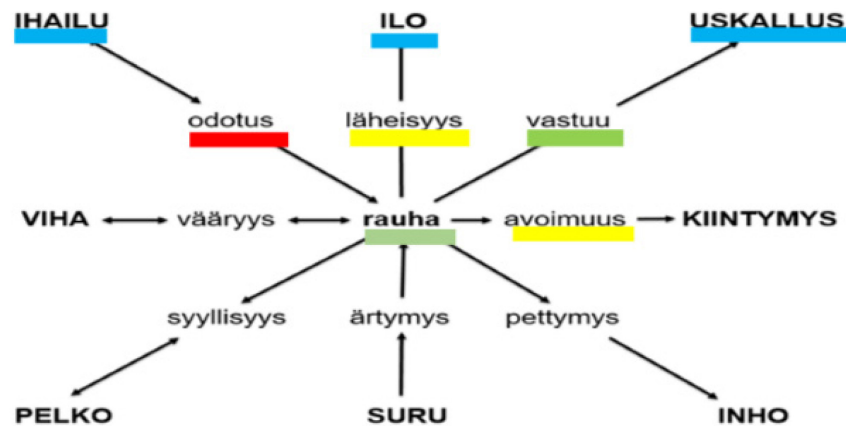

Kuva 2. Toiminnallisen päivän aikataulu, sekä pelejä, joita isät ja lapset saivat halutessaan pelata. Lautapelit olivat suosittuja, isät ja lapset pelasivat lähes jokaista peliä päivän aikana. Isät ja lapset kokivat, että aikataulun esillä oleminen oli hyvä asia, koska siitä he kävivät useamman kerran päivän aikana tarkistamassa, milloin oli ruokailu ja kahvitauko, sekä tarkistivat mitä muuta päivän aikatauluun oli suunniteltu.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Vanki-isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutussuhteen vahvistaminen

Perhe Pekkasen lapsi oli erityislapsi ja hänen kohdallaan isä luki lapsen tunnereaktioita hyvin. Heidän vuorovaikutuksensa oli alusta asti avointa ja helposti tulkittavaa. Hän vei lapsen sen välillä rauhalliseen tilaan, kun havaitsi lapsensa sitä tarvitsevan. Molemmat isät toimivat esimerkillisesti sanoittaen tunteitaan vietettyä päivää ja tekemistä kohtaan. Isät ja lapset käyttivät ilmeitä ja eleitä vuorovaikutuksen tukena. Vaikka läheisyyden havaitsimme lähinnä vuorovaikutustasolla etenkin perhe Tepposen isällä ja pojalla, oli selvästi lämmin ja huumorintajuinen vuorovaikutussuhde, jota he myös ilmensivät. Isä sanoitti tunteitaan kehuilla lapsestaan ja poika iloisesti siihen vastaten ilmeillen ja elehtien. Perhe Pekkaset elehtivät ja puhuivat paljon toisilleen. Isä toimi kannustaen ja rohkaisten poikaa, niin sanoittaen, kuin myös elehtien iloisesti. Perhe Tepposet olivat kovia pelaamaan yhdessä. He ottivat monta erää Brain games -kiekkopeliä ja isä kehui, kuinka poika oli ylivoimainen. Lapset nauttivat selvästi peleistä ja yhteisestä ajasta isiensä kanssa, vaikka eivät tätä tuoneet vuorovaikutuksessaan sanallisesti ilmi. Perheet pelasivat myös pihapelejä ja Kimbleä useammat erät. Tunnetaitopeleistä kumpikaan perhe ei innostunut. Perheet kuitenkin havaintojemme mukaan hallitsivat hyvin tunteitaan ja sanoittivat niitä toisilleen. Isä sekä lapsi ottivat hyvin vastaan toistensa antaman palautteen, oli palaute positiivista tai negatiivista, myöskään huumoria heidän vuorovaikutuksestaan ei puuttunut. Ilmapiiri perheiden välillä oli lämmin, innostava ja he selvästi nauttivat yhdessä tekemisestä. Perhe Pekkasten vuorovaikutus lämpeni ajan myötä. Ensin poika vaikutti ujolta, mutta rohkeni koko ajan, otti katsekontaktia ja vastasi meidän ohjaajienkin kysymyksiin. Myöhemmin isä innosti poikaa tekemään kanssaan tunnemittarit. Poika lähti mukaan isän kannustamana ja oli mukavaa seurata heidän tekemistään, josta välittyi lämpö ja huumori. Isä ja poika tuntuivat nauttivan päivästä ja palautteeksi he jättivät meille leveän hymynaaman ja he molemmat kiittivät meitä päivästä.

Kuvio 3. Havaitsemamme tunteet värianalyysinä (mukaillen Gudsson 2015 esityksen mukaan)

Käytimme tähän analyysiin tunnekarttaa havainnollistamaan, että millaisia tunneskaaloja havaitsimme päivän aikana. Yllä olevaan kuvioon olemme merkinneet havaitut tunneskaalat eri värimerkityksin (mukaillen Gudsson 2015 esityksen mukaan). Punaisella merkitsimme isien välittämän suurimman tunteen eli odotuksen. Sininen väri kertoo isien ja poikien välisestä vuorovaikutuksesta ja tunnetilasta. Ihailu, ilo ja uskallus paistoivat niin isien, kuin lastenkin olemisesta, toistensa tapaamisesta, heittäytymiskyvystä heidän valitsemiin tekemisiin antamistamme vaihtoehtoista sekä niiden saavuttamisessa. Keltaisella merkitsimme läheisyyden ja avoimuuden, jotka ilmenivät kolmanneksi suurimpina tunteina. Viimeiseksi havaitsimme tunneskaalassa nousevan vastuun ja rauhan, jotka merkitsimme vihreällä värillä. Vastuu näkyi isien käytöksessä ja toimintatavassa, jolla he mallinsivat lapsilleen, että kiitetään päivästä ja isät saattoivat lapsensa takaisin toisen aikuisen luokse, joka haki lapsen toiminnallisen päivän loputtua. Rauha näkyi leppoisana tunnelmana, mutta selkeimmin päivän loppuvaiheessa. Negatiivisia tunteita emme havainneet päivän aikana.

Vankilassa olevan isän vuorovaikutuksen ylläpitäminen lapseen on haastavampaa, kuin isän, joka on läsnä jokapäiväisissä arjen toiminnoissa. Otimme huomioon tämän seikan sillä, että annoimme izeille ja lapsille tilaa toiminnallisessa päivässä rauhassa ottaa ensin toisensa vastaan. Sitten menimme me esittäytymään

myös lapsille ja ohjasimme toimintaan kertoen, että millaisia toiminnallisia vaihtoehtoja heillä oli käytettävissä. Annoimme isien ja lasten rauhassa yhdessä aloittaa tekemisensä ja seurasimme sivusta havainnoiden heidän välistään vuorovaikutustaan. Vuorovaikutussuhde näytti kehittyvän päivän mittaan ja ilmapiiri pysyi iloisena koko päivän. Toiveenamme oli, että isien ja lasten välinen vuorovaikutussuhde voisi edistyä myös päivän jälkeen ja heidän tulevillakin tapaamisilla he voisivat saada yhteistä keskustelua ja tekemistä aikaan näillä ideoilla. Näin saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme eli vähäinenkin yhdessä vietetty aika, tekemällä yhdessä asioita, on paras keino vahvistaa vanki-isien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutus koostuu tunnetaidoista ja niiden avulla nämäkin isät saivat vahvistettua vuorovaikutustaan lapsiinsa päivän aikana. Isien piti mallintaa tunnetaidoillaan päivän kulkua ja houkuttaa lapsia tekemään asioita kanssaan. Lapset ottivat hyvin vastaan isiensä näyttämän mallin ja rohkenivat itsekin osoittamaan tunnetaitojaan. Tunnetaidot välittyivät meille heidän eleistään, tekemisistään ja sanoistaan. Tällä kertaa tunnetaidot tulivat esiin positiivisin tuntein ja elein. Tunnekartassa olevat negatiivisemmatkin tunteet olisivat olleet mahdollisia, jos osallistujat olisivat kokeneet päivässä tai paikalla oloissa jotain niihin provosoivaa. Toiminnallisessa päivässä olisi voinut ilmetä esimerkiksi pelkoa, surua ja ahdistusta, mutta koska emme tiedä osallistujien taustoja, emme koe tarpeelliseksi lähteä pohtimaan tunnetaitoja negatiivislähtöisesti.

6.2 Toteutuksen ja tulosten arviointia

Joistakin opinnäytetyötämme koskevista aiheista oli vaikeaa, jopa mahdotonta löytää tieteellistä faktaa, koska niitä ei ole tutkittu. Esimerkiksi isän ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta ei tuntunut löytyvän tietoa. Vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta löytyy tutkittua tietoa, mutta tämä saikin ajattelemaan, että miten nykyään sukupuoliroolitusten tabujen rikkominen vaikuttanee tutkimuksiin, joissa mahdollisesti haluttaisiin tutkia nimenomaan isien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Äidin ja lapsen vuorovaikutuksesta löytyy paljon tekstiä ja usein olettamuksena vieläkin on se, että äiti on lapselle tärkein hahmo. Halusimme siksi ottaa nimenomaan isät tähän opinnäytetyöhön kohteeksemme, koska halusimme edistää ajatusta siitä, että isäkin on yhtä tärkeä hahmo lapselle kuin äiti. Lapsella on lain mukaan kuitenkin oikeus molempiin vanhempiin.

Ensi- ja turvakotiliiton esittämä kuvio, joka löytyy meidän opinnäytetyöstämme (kuvio 1), kuvaa hyvin vankien polkua vankilaan joutumisesta ja siitä, kuinka polku johtaa vapauteen. Jäimme miettimään kuitenkin polkua siltä kannalta, että kuinka usein se polku kuljetaan aina uudestaan ja uudestaan.

Tutkittuamme aihetta tarkemmin, mietimme, että mikäli vangit tekevät uusia rikoksia ja joutuvat uudelleen vankilaan, näin ollen heidän on vaikea luoda pysyviä suhteita perheisiinsä. Vankilaan joutuminen tuottaa monia erilaisia tunteita, kuten häpeää eikä ehkä siksi haluta lapsia vankilaan vierailuille, joissa kuitenkin olisi mahdollista ylläpitää ja edistää vuorovaikutussuhdetta. Monet vankilatkin haluavat edistää isien suhdetta lapsiin ja mahdollistavat sitä perhetapaamisilla.

Monet järjestöt työskentelevät erilaisia hankkeita tehden ja yksi tällaisista on ollut Isän näköinen -hanke, joka on toteutettu vuosina 2018–2020. Yhtenä hankkeen toteuttajana oli Miessakit ry, joka halusi tuoda esiin isien oikeuksia ja edistää isien osaa suhteessa lapsiin (Miessakit ry 2020). Isien asema on edelleen heikommassa asemassa, kuin äitien. Koska lapsella on lain mukaan oikeus molempiin vanhempiin, tämä teema herätti meidän kiinnostuksemme. Opinnäytetyömme käsittelee avovankilassa olevien isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutuksen vahvistamista, joka on hyvin haastavaa niin vanhempien, kuin lasten kannalta katsottuna. Kiintymyssuhteen luominen vankilasta käsin omiin lapsiin voi tuntua vaikealta ja halusimme herättää itseissä tunteen, että tunnetaitojen avulla vuorovaikutussuhdetta voisi kuitenkin vahvistaa silloin, kun heillä tapaamiset toteutuvat. Sosiaalisia taitoja näillä iseillä ja lapsilla ilmeni hyvin olevan, vaikka alussa vähän kaikkia osapuolia jännittikin. Olimme myös iloisia havaitessamme, että näillä iseillä oli myös tunnetaitoja, joita he mallintavat lapsilleen toiminnallisen päivän aikana.

Toiminnallisen päivän jälkeen olemme miettineet, että olisiko tunnetaitotehtäviä tullut osallistujilla tehdyksi enemmän, jos tehtävät olisi sijoitettu sisälle ikään, kuin poluksi, jota pitkin olisi menty järjestyksessä. Jokainen piste olisi tullut ainakin kerran eteen jokaiselle perheelle. Päätimme toiminnallisessa päivässä yhdessä, että luovumme omasta tutkimuksellisesta suunnitelmasta ja havainnoimme sen perusteella mitä isien ja lasten oli mukava tehdä. Pohdimme myös, että olisiko se

silloin ollut vapaaehtoista tekemistä, jos olisimme ohjanneet isät ja lapset tekemään asiat niin kuin olimme ne suunnitelleet. Isät toimivat pitkälti lastensa toiveiden mukaisesti, joka on toisaalta täysin ymmärrettävää, koska eivät ole lasten jokapäiväisessä arjessa mukana. Isät kuitenkin selkeästi yrittivät kannustaa lapsiaan tekemään kanssaan asioita, myös tunnetaitoihin liittyviä. Vapaaehtoisuus kaikkeen tekemiseen lisäsi heidän motivaatiotaan osallistua ja tehdä tehtäviä. Pari tuntia on tietysti ihan eri aika näyttää ja sanoittaa tunteita, kuin jatkuvassa arjessa mukana eläen. Opinnäytetyömme tuloksista selviää, että havainnointimme perusteella toiminnalliset menetelmät vahvistivat isien ja lasten välistä vuorovaikutussuhdetta.

Kirjasimme havaintomme päivän aikana ylös havainnointimatriisille (liite 2). Tekemäämme havainnointimatriisia jouduimme toimintojen osalta muuttamaan, koska isät ja lapset eivät innostuneet suunnitelmistamme tunnetaitoja vahvistavista toimintapisteistä. Havainnointi tutkimusmenetelmänä oli todella hyvä valinta. Saimme tehtyä hyvät havainnot iseistä ja lapsista toiminnallisen päivän aikana, teimme myös yhdessä pohdintaa ja kirjausta toiminnallisen päivän jälkeen havainnoistamme ja kirjasimme niitäkin ylös. Havainnointia tehdessämme, emme kuitenkaan tarvinneet tietoa lapsen iästä, koska kaikki lapset olivat kouluikäisiä ja osasivat ilmaista, tunnistaa sekä nimetä omia tunteitaan ikätasoisesti juuri siinä hetkessä.

Tutkimuksen tuloksia olisi hyvä hyödyntää avovankilassa antamalla iselle enemmän mahdollisuuksia tavata lapsiaan ja edistää myös digitaalisin keinoin isien ja lasten välistä vuorovaikutussuhdetta. Digitaalisena keinona voisi käyttää esimerkiksi Skypeä enemmän ja säännöllisesti, jossa isälle ja lapselle annettaisiin jokin tunnetaitomenetelmä käytettäväksi. Esimerkiksi pienten lasten kanssa isä voisi katsoa Nallekortteja ja he voisivat kertoa päivästäan nallen ilmeillä. Tällaiset keinot ja toteutus voisi tukea ja vahvistaa isien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutussuhdetta. Toiminnallinen päivä itsessään on luonut iselle ja lapsille hyviä yhteisiä muistoja ja erityisesti tunnemuistoja, joiden muisteleminen myöhemmin voi kantaa isien ja lasten välistä vuorovaikutusta pitkälle tulevaisuuteen.

6.3 Analyysi ja palaute

Tunnetaitomenetelmien käyttämisestä opinnäytetyömme toiminnallisessa osiossa, ja niistä saatujen havaintojen pohjalta tehdyn analyysin perusteella, teimme johtopäätöksiä menetelmien hyödynnettävyydestä. Havainnointimatriisi toimi apuvälineenä tunnetaitoja ja vuorovaikutusta havainnoidessamme.

Tarkastelimme vuorovaikutuksen vahvistamista isien ja heidän lastensa näkökulmasta. Havainnoimme starttipäivässä, miten isät kuvaavat tunnetilojaan ja miten he tunnistavat tunteitaan. Starttipäivän aikana kävimme keskustelua, jonka yhteydessä kuvasimme vuorotellen isien kanssa sen hetkistä tunnetilaa ja tämän perusteella voimme todeta, että isät osasit hyvin kuvata tunnetilojaan ja tunnistaa niitä. Apuna käytimme emoji -tunnereaktio kuvia.

Havaintomme perusteella toiminnallisessa päivässä isät ja lapset uskalsivat ilmaista tunteitaan toisilleen sanoittaen, sekä ilmein ja elein. Isät toimivat kannustavasti lapsiaan kohtaan ja houkuttelivat heitä mukaan toimintaan. Isät ottivat katsekontaktia suoraan lapseensa ja he juttelivat lapsilleen rauhallisesti sekä ikätasoisesti asioita sanoittaen. Päivän loppua kohden isät sekä lapset alkoivat selvästi olla vapautuneempia ja he uskalsivat heittäytyä tekemään yhdessä erilaisia asioita. Erilaiset tekemiset yhdessä saivat erilaisia positiivisia tunteita ja reaktioita aikaan. Oli hienoa havaita, kuinka isien ja lasten välinen vuorovaikutussuhde kehittyi syvemmäksi, mitä pidemmän aikaa oli yhdessä vietetty. Havaintojemme perusteella, yhdessä vietetty aika vahvistaa isien ja lasten välistä vuorovaikutussuhdetta.

Saamamme palaute päivästä oli positiivinen. Palautteeksi meille riitti myös pelkkä hymynaama, jos tuntui vaikealta sanoittaa asiaa ja sen hetkistä tunnetta. Ja tässä saamamme palaute suoraan lainattuna:

“Mukavata ollut 😊 Kiitos kivasta päivästä!”

Palautteista päätellen, toiminnallinen päivä oli onnistunut ja positiivinen kokemus isille ja lapsille. Toiminnallisia päiviä tai hetkiä olisi voinut olla enemmänkin, niin olisimme saaneet laajemman kuvan havainnoista ja tunnereaktioista.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen prosessi. Aiheen valikoiduttua, aloimme kartoittamaan lähialueen vankiloita ja erityisesti avovankiloita. Ainut vankila, joka vastasi opinnäytetyön kyselyyn, oli Ylitornion avovankila. Halusimme saada yhteistyöhön kanssamme erityisesti avovankilan, koska toteutumisen kannalta niin oli helpompi. Sovimme tapaamisen Ylitornion avovankilaa, jotta saisimme konkreettisemmän kuvan vankilasta ja tiloista. Kun kävimme Ylitornion avovankilassa, saimme vinkkiä siitä, että keneltä muulta voisimme saada tukea toteuttamiseen ja kysyimme Oulun seurakunnalta, että haluaisivatko he alkaa yhteistyöhön kanssamme. He kiinnostuivat ja kävimmekin sitten Oulun seurakunnalla tapaamassa työntekijää, ja hänen kanssaan suunnittelimme ja pohdimme tulevaa toiminnallista päivää ja sen toteutusta. Opinnäytetyön tutkimuksellisiin osuuksiin ja aiheesta isien ja lasten välinen vuorovaikutus löytyi huonosti tietoa, koska aihetta on tutkittu niin vähän. Tässä vaiheessa me aloimme hieman huolestua, että mistä saamme tietoa kerättyä opinnäytetyötämme varten, johon voimme perustella meidän toimintaamme ja tuloksia.

Meidän opinnäytetyöntekijöiden näkökulmasta sekä starttipäivä, että toiminnallinen päivä olivat erittäin mukavia toteuttaa, vaikka suunnitelmamme ei toteutunutkaan niin täsmällisesti, että olisimme saaneet paljon tutkimustuloksia. Oli hienoa nähdä, kuinka isät ja lapset nauttivat toistensa seurasta ja isätkin saivat olla omia itseään isinä. Tunnetaitoja havaitsimme heiltä löytyvän vastavuoroisesti ja kannustimme heitä jatkamaan positiivisella mielellä elämää eteenpäin. Opinnäytetyömme jatkotutkimusaiheeksi voisi muodostua: Onko vanki-iseillä mahdollisuus ottaa lapsi mukaan vankilaan vankeusaikana?

Opinnäytetyömme suunnittelun aloitimme hyvissä ajoin, mutta aiheen rajaaminen aiheutti suunnitelmien etenemisessä muutoksia ja jouduimme miettimään aiheen rajausta tarkkaan. Opinnäytetyömme toteutusta varten, meillä oli mietittävänä muun muassa monia erilaisia eettisiä kysymyksiä, koska kohderyhmämme oli eriytyinen. Kun lähetimme infokirjeen izeille vankilaan, saimme työntekijöiltä tietoa, että kiinnostuneita izejä oli. Ja tämä oli helpotus meille, koska muuta suunnitelmaa aiheesta meillä ei ollut. Jännitystä meille myös aiheutti opinnäytetyön tekemisessä se, kun meillä jäi suunnitelman laatiminen rikosseuraamuslaitokselle

liian myöhäiseksi. Lopulta saimme, kuin saimmekin juuri ennen starttipäivän toteutuksen ajankohtaa luvan toteutukselle rikosseuraamuslaitokselta. Opinnäytetyön työstämisessä meille tuli haasteeksi aikataulujen sovittaminen yhteen, haastetta aiheutti myös se, kun asumme eri kaupungeissa ja molemmilla oli opiskelijan lisäksi omat työt ja perhekuviot. Työstimme opinnäytetyötämme kumpikin omaan tahtiin ja sovimme aikoja, jolloin kävimme puhelimitse läpi mitä olimme saaneet aikaan, ja mitä olisi vielä hyvä kirjoittaa.

Meitä jäi hieman mietityttämään sellainen asia, että olisiko meidän pitänyt ottaa isompi rooli tunnemenetelmiin ohjaamisessa toiminnallisessa päivässä. Olisivatko isät ja lapset kokeilleet kaikkia menetelmiä, mikäli olisimme heitä ohjanneet jokaisella tehtäväpisteellä erikseen? Pohdittuamme menettelytapaa tulimme siihen tulokseen, että toimimme toiminnallisessa päivässä ajatellen itsejä ja heidän lapsiaan, koska kaikki tekeminen perustui vapaaehtoisuuteen. Havaitsimme, että toimintatyylimme on hyvin asiakaslähtöistä. Asiakaslähtöisyys työskentelyssämme näkyi siten, että annoimme isien ja lasten tehdä heitä innostavia asioita, jotta he saisivat päivästä mukavan ja näin ollen laitoimme heidän vuorovaikutussuhteensa meidän tutkimuksellisuutemme edelle. Koemme, että tällaisessa työskentelyssä, jossa tunneasiat ovat herkimmillään, on ohjaajilla ja järjestäjillä hyvä olla tunneälyä sekä toimia tilanteen mukaan. Mikäli osallistujat eivät tunne tehtäviä luonteviksi, vaan ennemminkin väkinäisiksi, nousee esille tutkimuseettisyys. Väkinäinen tekeminen ei myöskään ole motivoivaa eikä sellaisesta jää mukavia muistoja. Lapset vaistoavat isän tunteet ja isän väkinäiset tunteemukset olisivat voineet heijastua lapsiin, heidän käytökseensä sekä koko päivän tunnelmaan. Vankilassa asuvalla henkilöllä voi olla rankkoja elämänvaiheita takana ja hän voi elää sellaisia juuri silläkin hetkellä. Vanki joutuu olemaan fyysisesti erossa läheisistään, joka voi vaikuttaa häneen siten, että tunneasioiden käsitteleminen oman lapsenkin kanssa tuntuu hankalalta ja ehkä jopa pelottavalta. Se saikin meidät miettimään, että onko sellaisten vankien helpompi kestää vankeus työntämällä tunteet taka-alalle? Uskomme kuitenkin, että loimme meidän toiminnalliseen päiväämme osallistuneille isille ja heidän lapsilleen mukavan tunnemuiston päivästä.

8 LÄHTEET

Avola P. & Pentikäinen V. 2020. Kukoistava kasvatusta: positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointipetuksen käsikirja. Espoo. BEEhappy Publishing.

Enroos R. 2015. Vankila, vanhemmuus ja lapsi. Tampere: Juvenes print. Viitattu 23.11.2021. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98163/978-951-44-9965-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Ensi- ja turvakotiliitto 2019. Vangin lapset kannattaa huomioida. Viitattu 23.11.2021 <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vangin-lapset-kannattaahuomioida/>

Ensi- ja turvakotienliitto 2022. Vangin perheen polku. Viitattu 1.10.2022. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/koulutus/vanginperheen-polku>

Gudsson P. 2015. Pieni tunnekarttakirja. Viitattu 27.11.2022. <https://www.yumpu.com/fi/embed/view/hpZKb06gTkRpVAol>

Jääskinen A-M. & Pellicioni S. 2022. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Riika: Livonia print.

Katajisto K., Laitinen A., Lappeteläinen H. & Pitkänen I. 2020. Isätyökirja. Helsinki: Miessakit.

Kiintymysvanhemmuusperheet ry 2022. Mitä on tunteiden sanoittaminen? Viitattu 1.10.2022. <https://kiintymysvanhemmuus.fi/mita-on-tunteiden-sanoittaminen/>

Kriminaalihuollon tukisäätiö 2021. Jaettu vanhemmuus. Helsinki. Viitattu 23.11.2021 <https://www.krits.fi/tietoa/miten-voin-tukea-lastajaettu-vanhemmuus-vankilassa-olevan-kanssa/>

Laine K. & Aho S. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 2010.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021a. Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus. Helsinki. Viitattu 23.11.2021 <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-vanhemman-varhainen-vuorovaikutus/>

Mielenterveystalo. Mielenterveyden vahvistaminen 2022. Viitattu 29.4.2022. https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx

Miessakit ry 2020. Viitattu 27.11.2022. <https://www.miessakit.fi/tuote/isatyokirja/>

Miller.J. 2021. Sosioemotionaalinen toimijuus. <https://confidentparentsconfidentkids.org/2021/09/16/agency-what-is-it-why-do-we-need-it/>

Neitola, M. 2011. Ladd 2005, 193; Ladd & Pettit 2002 mukaan. Viitattu 15.10.2022. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen- vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Neitola M. 2011 mukaan Guralnick 1990. Viitattu 15.10.2022. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen- vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/72512/AnnalesC324Neitola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Neitola M. 2022. Rinnalla hanke. Viitattu 9.10.2022. <https://sites.utu.fi/rinnalla/sisaltoalueet-ja-asiantuntijat/sosiaaliemotionaaliset-taidot/>

Opetushallitus 2022. Tunteesta tunteeseen. Viitattu 29.4.2022. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla>

Oulun Seurakunta 2022. Viitattu 17.9.2022. <https://www.oulunseurakunnat.fi/>

Oulun Seurakunta 2022. <https://www.oulunseurakunnat.fi/tule-mukaan/lapsille-ja-lapsiperheille/perhekerho/isa-lapsi-parkki>

Raninen J. 2013. Isänä vankilassa. Vanhemmuus vankilassa ja sen vaikutukset lapsiin. Mediapinta.

Rikosseuraamuslaitos 2019. Viitattu 20.10.2022. https://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/pKpkF2jqZ/Ylitornion_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf

Rusanen E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Finn Lectura.

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto verkkojulkaisu. Viitattu 10.10.2022. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006. Viitattu 10.9.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>

Suomen mielenterveys ry 2022. Viitattu 19.10.2022. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/ihmissuhteet-ja-vuorovaikutus/vuorovaikutustaitoja-voi-oppia/>. Helsinki

Suomentietotoimisto 2019. Kutsu 22.5: Vangin lapset kannattaa huomioida. Viitattu 17.8.2022. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/kutsu-225-vangin-lapset-kannattaa-huomioida?publisherId=3741&releaseId=69858328> tuo teksti on täällä lähteessä

Tietosuoja-asetus 4.5.2016/679, 2016.

Tietosuojalaki 5.12.2018/1050, 2020.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2019. Vankeus ja vanhemmuus. Viitattu 14.10.2022. https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun_kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 3/2019 Viitattu 12.4.2022. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Vankeuslaki 23.9.2005/767, 2005.

Vilka, H., & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi.

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ylioppilaiden terveydenhuoltosäätiö 2022. Mielenterveys, tunnetaidot. Viitattu 9.10.2022. <https://www.yths.fi/terveystieto/mielenterveys/tunnetaidot/>

LIITTEET

Liite1. Informaatio ja lupakirje lapsen vanhemmille/ huoltajalle

Liite2. Alkuperäinen havainnointimatriisi

Liite3. Muokattu havainnointimatriisi

LIITE 1 1(2)

Hei,

Tämä on informaatiokirje ja lupakysely lapsen huoltajalle.

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Lapin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyönämme toiminnallisen päivän, joka on kohdennettu avovankilassa oleville isille ja heidän lapsilleen. **Tavoitteenamme on** isien ja lasten välisen vuorovaikutussuhteen vahvistaminen tunnetaitomenetelmien avulla. Lapsilla on lain mukaan oikeus molempiin vanhempiinsa ja näin ollen opinnäytetyömme on lasten edunmukaista toimintaa.

Vankilan kanssa sovittuna ajankohta **13.6.2022 klo:12.00–15.30** pidämme isille ja lapsille toiminnallisen päivän Oulussa, Koskelan seurakuntakodilla. Ennen toiminnallisen päivän aloitusta isille ja lapsille tarjotaan lounas, jonka tarjoaa Oulun seurakunta. Toiminnallinen **päivä sisältää mukavia toiminnallisia tehtäviä** isille ja lapsille. Tehtävänä voi olla esimerkiksi jokin pieni askartelutehtävä tai jonkin pelin pelaaminen. Tehtävien jälkeen vietämme rentoa yhdessäoloaikaa makkaranpaiston merkeissä.

Osallistuminen on täysin **vapaaehtoista** ja sen voi halutessaan myös keskeyttää. Mikäli isiltä ja lapsilta kertyy jotain materiaalia esimerkiksi piirustuksia tai muuta, pidämme huolen, että ne pysyvät täysin anonyymeinä. Emme kerää henkilötietoja ja meille **yksityisyytenne on tärkeä asia**.

Me opinnäytetyön tekijät olisimme kiitollisia, mikäli antaisitte luvan, jotta lapsenne voisi osallistua isien kanssa meidän järjestämään tärkeään päivään.

Pyydämme teitä palauttamaan lupalomakkeen **allekirjoitettuna** vankilan henkilökunnalle **20.5.2022 mennessä**. Samalla pyydämme ilmoittamaan, mikäli lapsellanne on ruoka-aine allergioita.

Loppuraportin eli valmiin opinnäytetyön löydätte joulukuun 2022 aikana osoitteesta: www.theseus.fi

Ystävällisin terveisin,

Miia Sulasalmi ja Johanna Stoor

LIITE 1 2(2)

LUPAKYSELY

Lapsen huoltajana anna luvan ja suostumuksen tällä lupalapulla, että lapseni saa osallistua Lapin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden Miia Sulasalmen ja Johanna Stoorin opinnäytetyön toiminnalliseen päivään avovankilassa olevan isän kanssa **13.6.2022** klo: **12.00–15.30**. Toiminnallinen päivä pidetään Oulun seurakunnan tarjoamassa tilassa Koskelan seurakuntakodilla.

Suostumuksen voi halutessaan myös peruuttaa. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Toiminnallisessa päivässä **on mukana myös** Oulun seurakunnan väkeä.

Lapseni _____ saa osallistua toiminnalliseen päivään.

Ruoka-aine allergiat _____.

Huoltajan allekirjoitus, nimen selvennys ja päivämäärä.

LIITE 2

TOIMINTAPISTE JOSSA HAVAINTO TEHDÄÄN:	HAVAINTO TUN- TEESTA:	HAVAINTO VUOROVAI- KUTUKSESTA TOIMIN- TAPISTEELLÄ:	LAP- SEN IKÄ
"Värinauttien tunne- taitopeli "			
Tunnemittareiden askartelu + kerro lo- puksi sen hetkinen tunnetila mittarin avulla.			
Emojitunnetaitopeli			
Tunnetilan tunnista- minen ilmein ja elein, omalla keholla näyt- täen ja toinen yrittää tunnistaa tunnetilaa			

LIITE 3

TOIMINTAPISTE JOSSA HAVAINTO TEHDÄÄN:	HAVAINTO TUNTEESTA:	HAVAINTO VUOROVAIKU- TUKSESTA TOIMINTAPIS- TEELLÄ:	LAPSEN IKÄ
Mölkkipeli			
Jalkapallo pehmeällä pallolla			
Kimble lautapeli			
Kiekkopeli (Brain game)			
Tarratennis			
Tunnetilan tunnistaminen ilmein ja elein			